

การเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกา

นอกจากรัฐบาลไทยจะมีสัมพันธไมตรีกับอังกฤษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ไทยยังเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกาในรัชกาลนี้อีกด้วย การยอมรับสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศตะวันตกชาติใหม่ที่เพิ่งจะเดินทางเข้ามาติดต่อกับชายกับประเทศไทยเพียง 10 ปีเศษนั้น แสดงให้เห็นวิธีดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อชาติตะวันตกในขณะนั้นว่า รัฐบาลไทยคงมีความหวังเกรงและไม่ต้องการมีภาระผูกพันอยู่เฉพาะกับอังกฤษซึ่งเป็นมหาอำนาจตะวันตกที่กำลังขยายอิทธิพลอยู่ในภูมิภาคแถบนี้ แม้จะไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่ารัฐบาลไทยต้องการนำเอาสหรัฐเข้ามาถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษในขณะนั้น แต่ความกระตือรือร้นของรัฐบาลไทยต่อคณะทูตของนายเอ็ดมันด์ ร็อบเบิร์ตส์ ก็แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยพอใจที่จะเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐ นโยบายที่รัฐบาลไทยไม่ต้องการจะมีภาระผูกพันอยู่เฉพาะกับประเทศมหาอำนาจชาติใดชาติหนึ่งปรากฏให้เห็นเด่นชัดในพ.ศ. 2383 (ค.ศ. 1840) เมื่อรัฐบาลไทยได้ติดต่อทูลขอร้องเปิดสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสโดยผ่านทางสถานกงสุลฝรั่งเศสที่สิงคโปร์ แต่รัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งมีนายกีโซต์ (Guizot) ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอยู่ในขณะนั้นไม่กระตือรือร้นที่จะพิจารณาข้อเสนอของไทย¹ ดังนั้นการฟื้นฟูสัมพันธไมตรีกับประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหาอำนาจตะวันตกอีกชาติหนึ่งจึงยังไม่ได้เริ่มในรัชกาลนี้ อย่างไรก็ตามภายหลังจากที่รัฐบาลไทยให้สัตยาบันต่อสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 (ค.ศ. 1833)² แล้ว การค้าระหว่างไทยกับพ่อค้าอเมริกันกลับมิได้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ามากเท่าที่ควร และทางฝ่ายอเมริกัน

¹ Pensri (Suvanij) Duke, Les Relations Entre La France et la Thaïlande (Siam), (Bangkok: Chalornnit, 1962) p.2

² สนธิสัญญาฉบับนี้ลงวันที่ 20 มีนาคม .ศ. 1833 ตรงกับศักราชเดิมของไทย จ.ศ. 1194 หรือพ.ศ. 2375

ก็กล่าวหาว่ารัฐบาลไทยมิได้สนใจจะปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่กระทำไว้ต่อกัน¹ สหรัฐจึงส่งคณะทูต
ชุดที่ 2 เดินทางเข้าขอแก้ไขสนธิสัญญาพ.ศ.2375 กับรัฐบาลไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา ก่อนการทำสนธิสัญญาพ.ศ.2375

พ่อค้าอเมริกันนับว่าเป็นพ่อค้าตะวันตกที่ใหม่สำหรับคนไทย เพราะเพิ่งจะเข้าติดต่อค้า
ขายในประเทศไทยตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ราวปีพ.ศ.2361
(ค.ศ. 1818)² การติดต่อค้าขายของพ่อค้าอเมริกันในประเทศไทยถือว่าเป็นผลเกี่ยวโยง
จากนโยบายการค้ากับประเทศจีนของสหรัฐอเมริกา ซึ่งสืบเนื่องมาจากผลของสงครามประกาศ
อิสรภาพอเมริกาพ.ศ.2319 (ค.ศ. 1776) และเป็นที่น่าสังเกตว่าการค้าระหว่างพ่อค้าอเมริกัน
กับประเทศต่างๆในเอเชียซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และเจริญรุ่งเรืองในต้นคริสต์-
ศตวรรษที่ 19 นั้น ล้วนแต่มีผลเกี่ยวเนื่องกับสงครามทั้งในสหรัฐและยุโรป กล่าวคือสงคราม
ประกาศอิสรภาพอเมริกาพ.ศ.2319 สงครามระหว่างอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาพ.ศ.2355
(ค.ศ. 1812) และสงครามนโปเลียนพ.ศ.2348 - 2358 (ค.ศ. 1805 - 1815)

การค้าระหว่างสหรัฐอเมริกาและประเทศจีนซึ่งเริ่มต้นในพ.ศ.2327 (ค.ศ. 1784)³
ถือว่าเป็นผลจากสงครามประกาศอิสรภาพอเมริกันโดยตรง เหตุผลสำคัญที่พ่อค้าอเมริกันโดยเฉพาะ
อย่างยิ่งพ่อค้าจากเมืองนิวยอร์กและฟิลาเดลเฟียตื่นตัวที่จะแสวงหาช่องทางการค้ากับประเทศต่างๆ

¹ James V. Martin, "A History of Diplomatic Relation Between
Siam and the United States of America 1833 - 1929, 1929 - 1948,"
(Unpublished Ph.D. dissertation Flecher School of Law and Diplomatic,
1947 - 1948) V.1, p.45

² Frankfurter, "Unofficial Mission...;" Op.Cit., p,6

³ Martin, Op.Cit., V.1, p.1 ; James W. Gould, "American
Imperialism in Southeast Asia Before 1893," Journal of Southeast
Asian Studies, III, 2(September, 1972) p.313

ทางตะวันออกไกลนั้น เนื่องจากแต่เดิมพ่อค้าอเมริกันมักจะไม่มีโอกาสติดต่อกับค้าขายกับประเทศต่างๆ โดยตรง เว้นแต่จะต่อกับอังกฤษ แม้แต่สินค้าซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดในสหรัฐอเมริกา เช่นใบชาจากจีน และเครื่องเทศจากเอเชียก็ต้องติดต่อกับค้าขายผ่านบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ดังนั้นภายหลังจากสงครามประกาศอิสรภาพแล้ว พ่อค้าอเมริกันจึงมีอิสระที่จะแสวงหาช่องทางการค้าของตน นอกจากนี้ข้อตกลงเรื่องสนธิภาพระหว่างอังกฤษกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2321 (Peace Convention 1778) ยังสร้างความไม่พอใจให้แก่ฝรั่งเศสซึ่งกล่าวหาว่า ข้อตกลงดังกล่าวจะทำลายความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับสหรัฐอเมริกา ดังนั้นรัฐบาลฝรั่งเศสจึงบีบบังคับสหรัฐอเมริกาด้วยการกีดกันการค้าของพ่อค้าอเมริกันในหมู่เกาะอินเดียตะวันตก แรงกดดันดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันให้พ่อค้าอเมริกันพยายามแสวงหาช่องทางการค้าใหม่ในเอเชีย¹

การค้ากับประเทศจีนของพ่อค้าอเมริกันขยายตัวมากยิ่งขึ้นในช่วงสงครามนโปเลียน ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวการค้าใบชาของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษต้องชะงักลง เพราะกองเรือรบของฮอลันดาคอยรบกวนเรือพาณิชย์ของบริษัทฯ เป็นเหตุให้บริษัทต้องสูญเสียตลาดการค้าใบชาทั้งในอังกฤษและยุโรปแก่พ่อค้าอเมริกันในระบายนั้น พ่อค้าอเมริกันทำการค้ากับจีนที่เมืองกวางตุ้ง และซื้อใบชาไปจำหน่ายยังยุโรปและอังกฤษ นอกจากนี้ยังซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากอังกฤษที่เมืองลิเวอร์พูลไปขายยังเมืองกวางตุ้งอีกด้วย² แม้สงครามนโปเลียนจะยุติแล้ว พ่อค้าอเมริกันก็ยังสามารถแย่งตลาดการค้าใบชาบางส่วนของยุโรปจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไว้ได้ จึงเห็นได้ว่าการค้าในตะวันออกไกลของพ่อค้าอเมริกันเจริญรุ่งเรืองขึ้นมากในระบายนคริสตศตวรรษที่ 19

เมื่อการค้าของพ่อค้าอเมริกันในประเทศจีนเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว พ่อค้าอเมริกันซึ่งพอใจจะเดินทางไปติดต่อกับค้าขายกับจีนโดยตรงจึงพยายามเปลี่ยนเส้นทางเดินเรือมาอ้อมแหลมกู๊ดโฮปแทนเส้นทางเดิมที่อ้อมทวีปอเมริกาใต้ทางแหลมฮอร์น³ การใช้เส้นทางอ้อมแหลมกู๊ดโฮป

¹ Sharom Ahmat, "Joseph Balestier...", *Op.Cit.*, p.108

² Costin, *Op.Cit.*, p.9.

³ แต่เดิมพ่อค้าอเมริกันนิยมใช้เส้นทางนี้เพื่อจะได้แวะติดต่อกับซื้อขนสัตว์ (furs) จากชาวพื้นเมือง แต่ต่อมาเมื่อการค้ากับจีนเจริญรุ่งเรือง พ่อค้าบางคนซึ่งไม่สนใจจะซื้อขนสัตว์จึงพยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช้เส้นทางสายนี้ เนื่องจากต้องอ้อมไกลและเสียเวลาในการเดินทางมาก

ซึ่งเป็นทางที่พ่อค้ายุโรปนิยมใช้นั้น พ่อค้าอเมริกันต้องเดินทางผ่านหมู่เกาะอินดีสตะวันออกและเริ่มเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบกับตลาดการค้าในสหรัฐอเมริกาที่มีความต้องการสินค้าประเภทเครื่องเทศสูง พ่อค้าอเมริกันจึงเข้ามาติดต่อกับค้าขายในภูมิภาคแถบนี้มากขึ้น นอกจากนี้สงครามระหว่างสหรัฐอเมริกากับอังกฤษในพ.ศ. 2355 ก็ยังผลให้มีการทำสนธิสัญญาทางการพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศทั้งสองในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2358 (ค.ศ. 1815) มีข้อนุญาตให้เรือสินค้าของพ่อค้าอเมริกันแวะตามเมืองท่าต่างๆ ในเขตยึดครองของอังกฤษทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ในกัลกัตตา บอมเบย์ และปีนัง นอกจากนี้พ่อค้าอเมริกันยังได้รับสิทธิทางการค้าดังเช่นที่พ่อค้าชาวยุโรปอื่นๆ ได้รับจากการค้าขายตามเมืองท่าเหล่านี้¹ สนธิสัญญาดังนี้จึงเปิดโอกาสให้พ่อค้าอเมริกันเข้ามาค้าขายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากยิ่งขึ้น ก่อนพ.ศ. 2376 (ค.ศ. 1833) ธุรกิจการค้าของพ่อค้าอเมริกันในปีนังมีมูลค่าเฉลี่ยปีละ 1 ล้านเหรียญสหรัฐ²

การค้าของพ่อค้าอเมริกันในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มต้นจากการค้าเครื่องเทศในหมู่เกาะสุมาตราราวพ.ศ. 2332 (ค.ศ. 1789) ต่อจากนั้นจึงขยายเข้าไปในฟิลิปปินส์และชวา สำหรับการค้ากับประเทศไทยเริ่มต้นราวพ.ศ. 2361 (ค.ศ. 1818) พ่อค้าอเมริกันที่ติดต่อกับค้าขายระหว่างฮ่องกงและสิงคโปร์ได้เรียนรู้เรื่องราวการค้าในประเทศไทยจึงสนใจจะเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับไทย³ การค้าระหว่างไทยกับพ่อค้าอเมริกันในระยะแรกดำเนินไปด้วยดี รัฐบาลสหรัฐให้ความสนับสนุนพ่อค้าของคนด้วย ประธานาธิบดีเจมส์ มอนโร (James Monroe 1817 - 1825) ของสหรัฐได้ฝากสาส์นมากับผู้บังคับการเรือสินค้าลำแรกที่เข้ามาค้าขายกับไทย นอกจากนี้ผู้บังคับการเรือยังนำอาวุธปืนจำนวน 300 กระบอกมากำหนดแก่รัฐบาลไทยอีกด้วย⁴

¹ Sharon Anmat, "American Trade with Singapore, 1819 - 65," J.M.B.R.A.S., XXXIIIV, 2(Dec., 1965) p.241

² Martin, Op.Cit., V.1, p.2

³ Frank C. Darling, Thailand and the United States, (Washington D.C.: Public Affairs Press, 1965) p.12

⁴ Frankfurter, "Unofficial Mission...", Op.Cit., p.6

เนื่องจากรัฐบาลไทยในขณะนั้นต้องการจะซื้ออาวุธปืนจากพ่อค้าชาวตะวันตก ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงเต็มใจให้พ่อค้าอเมริกันเข้ามาค้าขายกับไทย การค้าระหว่างพ่อค้าอเมริกันกับไทยในระยะแรกเป็นการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้า กล่าวคือพ่อค้าอเมริกันจะนำอาวุธปืนเข้ามาขายให้กับรัฐบาลไทย แล้วแลกเปลี่ยนสินค้าประเภทข้าวและน้ำตาล ตลอดจนสินค้าอื่นๆที่ต้องการเพื่อนำไปขายยังเมืองท่าต่างๆ¹

แม้ว่าการค้าระหว่างไทยกับพ่อค้าอเมริกันจะดำเนินไปด้วยความสนิทสนม แต่การค้าระหว่างประเทศทั้งสองก็ไม่ขยายตัวอย่างกว้างขวาง และนับว่าเป็นการค้าขนาดเล็ก² เมื่อเปรียบเทียบกับการค้าของพ่อค้าอเมริกันในสิงคโปร์ หรือเมืองท่าอื่นๆในหมู่เกาะอินดิสตะวันออกในแต่ละปีจะมีเรือของพ่อค้าอเมริกันเข้ามาค้าขายยังกรุงเทพฯ เพียงไม่กี่ลำ หรือในบางปีก็ไม่ปรากฏว่ามีเรือของพ่อค้าอเมริกันเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทย จำนวนสูงสุดของเรืออเมริกันที่เข้ามาค้าขายกับไทยนั้น จอห์น มอร์แกนพบว่า มีเรืออเมริกันถึง 12 ลำในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2362 (ค.ศ. 1821)³ เรือของพ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาค้าขายกับไทยจะมีน้ำหนักบรรทุกสูงสุดลำละ 2,200 ตัน⁴ หลังจากรายงานของจอห์น มอร์แกนแล้ว ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีเรือของพ่อค้าอเมริกันจำนวนมากถึงกล่าวเข้ามาค้าขายกับไทยอีก สาเหตุที่การค้าของพ่อค้าอเมริกันในประเทศไทยไม่ขยายตัวอย่างกว้างขวางในขณะนั้น เนื่องจากท่าเดที่ตั้ง ทรัพยากร และนโยบายการค้าของรัฐบาลไทย

ประการแรก ที่ตั้งของประเทศไทยนับว่าอยู่นอกเส้นทางเดินเรือไปยังกว้างขวาง⁵ พ่อค้าอเมริกันไม่นิยมใช้เส้นทางผ่านช่องแคบมะละกา หากแต่จะเส้นทางผ่านเมืองท่าต่างๆในหมู่เกาะ

¹ Somchai Anuman Rajadhon, "Early Siam - U.S. Relations," สรวาทรมย, 2499, หน้า 61

² Graham, Op.Cit., V.2, p.96

³ Frankfurter, "Unofficial Mission....," Op.Cit., p.6

⁴ Nunn, Op.Cit., p.98

⁵ Martin, Op.Cit., V.2, p.3

อินทิสตะวันออกเฉียงเหนือเข้าไปซื้อขายสินค้าต่างๆกับเมืองท่าเหล่านั้น ประการต่อมาสินค้าต่างๆที่พ่อค้าอเมริกันสนใจคิดซื้อไปจำหน่าย เช่นสินค้า เครื่องเทศก็มีอยู่ไม่มากนักในประเทศไทย พ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาแวะค้าขายกับไทยจึงมักจะซื้อน้ำตาลจากไทยออกไปจำหน่าย¹ ประการสุดท้าย นโยบายการค้าของไทยก็เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการค้าของพ่อค้าอเมริกัน รัฐบาลไทยพอใจจะดำเนินนโยบายผูกขาดซึ่งเป็นระบบการค้าที่ทำให้พ่อค้าอเมริกันไม่อยากจะเข้ามาค้าขายกับไทย อาจจะถูกกล่าวได้ว่าการค้าระหว่างไทยกับสหรัฐในระยะแรกเป็นการค้าขนาดเล็ก และเป็นการค้าที่ไม่มีความสำคัญมากนัก เพราะสินค้าสำคัญๆที่พ่อค้าอเมริกันต้องการจะซื้อ มีจำนวนน้อย นอกจากนี้การค้ากับประเทศไทยในระบบผูกขาดทำให้พ่อค้าได้รับผลกำไรไม่เต็มที่ ดังนั้นเรือสินค้าอเมริกันจึงไม่นิยมใช้เส้นทางเดินเรือที่จะต้องแวะผ่านประเทศไทย² เป็นเหตุให้การค้าระหว่างประเทศทั้งสองไม่เจริญรุ่งเรืองมากเท่าที่ควร

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐก่อนพ.ศ. 2375 เป็นความสัมพันธ์ทางการค้าอย่างแท้จริง การค้าในระยะแรกจะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าที่แต่ละฝ่ายต้องการ นโยบายของไทยต่อสหรัฐในระยะนี้เป็นเรื่องผลประโยชน์ทางการค้ามากกว่าเรื่องการเมือง รัฐบาลไทยยินยอมให้พ่อค้าอเมริกันเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยเพราะหวังจะซื้ออาวุธปืนจากพ่อค้าอเมริกัน แต่ในขณะเดียวกันไทยก็ดำเนินนโยบายผูกขาดการค้าในระบบพระคลังสินค้าต่อพ่อค้าอเมริกัน ทั้งเรณูที่ไทยปฏิบัติต่อพ่อค้าตะวันตกชาติอื่นๆ เป็นเหตุให้การค้าของพ่อค้าอเมริกันในประเทศไทยไม่ขยายตัวอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศทั้งสองจะเป็นการค้าขนาดเล็ก แต่การค้าก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับสหรัฐเป็นครั้งแรกในพ.ศ. 2375

¹ Frankfurter, "Unofficial Mission...", Op.Cit., p.6 ;

Singapore Chronicle, No.154, 11 February 1830

² Martin, Op.Cit., V.1, p.3.

คณะทูตของเอ็ดมันด์ รอเบิร์ตส์ พ.ศ.2375 (The Roberts' Mission 1833)

เมื่อพ่อค้าอเมริกันขยายอิทธิพลทางการค้าของตนเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตะวันออกไกลนั้น มีผู้แบ่งการดำเนินนโยบายของสหรัฐต่อภูมิภาคแถบนี้ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไว้ 3 ระยะด้วยกันคือ¹ ในระยะแรกพ.ศ.2374 - 2374 (ค.ศ.1784 - 1831) สหรัฐมีนโยบายจะขยายอิทธิพลทางการเมืองเข้าคุ้มครองผลประโยชน์ทางการค้าของตนในภูมิภาคแถบนี้ กล่าวคือสหรัฐจะส่งเรือรบของตนเข้าคุ้มครองเส้นทางเดินเรือพาณิชย์ของพ่อค้าอเมริกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อป้องกันการรุกรานของอังกฤษ สหรัฐได้ส่งเรือรบ"เอสเซ็กซ์" (Essex) เข้าไปในช่องแคบซุนดาเมื่อพ.ศ.2343 (ค.ศ.1800) นอกจากนี้ยังส่งเรือรบ "พีค็อก" (Peacock) และเรือรบ"คองเกรส" (Congress) เข้าไปในหมู่เกาะอินดีสตะวันออกในพ.ศ.2355 (ค.ศ.1812) และพ.ศ.2362 (ค.ศ.1819) ตามลำดับ² อย่างไรก็ตามเรือรบที่ส่งเข้าไปในภูมิภาคแถบนี้ก็เพียงเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ทางการค้าของพ่อค้าอเมริกัน โดยมีใ้ปฏิบัติกิจการทางการเมืองแต่อย่างใด แนวโน้มทางการเมืองของสหรัฐต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเพียงนโยบายขดตั้งสถานกงสุลสหรัฐฯเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของพ่อค้าอเมริกัน แต่ยังไม่เป็นนโยบายที่จะเรียกร้องขอดินแดนเพื่อสร้างฐานทัพเรือ รวมทั้งไม่ต้องการที่จะเรียกร้องสิทธิผูกขาดใดๆ จึงอาจกล่าวได้ว่านโยบายของสหรัฐต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะนี้ เป็นเพียงความสัมพันธ์ทางการค้าที่ยังไม่มีนโยบายขยายลัทธิจักรวรรดินิยมมายุ่งเกี่ยวกับ (non - imperialistic)³

นโยบายในช่วงที่สอง เป็นระยะเวลา 40 ปีภายหลังจากพ.ศ.2374 (ค.ศ.1831 - 1871) ที่สหรัฐดำเนินนโยบายทางการเมืองและการค้าควบคู่กันไป สหรัฐมีนโยบายใช้กำลังกองทัพเรือของตนสนับสนุนนโยบายทางการเมืองการค้าของพ่อค้าอเมริกัน ถึงแม้จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสหรัฐได้ส่งกองทัพเรือของตนเข้าไปในญี่ปุ่นเมื่อพ.ศ.2397 (ค.ศ.1854) เพื่อ

¹ Gould, Op.Cit., p.313

² Ibid., p.307

³ Ibid., p.313

บีบบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศค้าขายกับตน ในช่วงที่สองนี้สหรัฐพร้อมจะสนับสนุนการค้ามากกว่า ในช่วงแรก แม้ว่าจะเป็นระยะที่สหรัฐยังคงยึดถือคำมาวาตะของมอนโรอยู่ก็ตาม¹ นอกจากนี้แล้วสหรัฐยังใช้นโยบายทางการทูตเจรจาขอทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ ตลอดจนการขอแก้ไขสนธิสัญญา จะเห็นได้ว่าสหรัฐได้หันความสนใจเฉพาะผลประโยชน์ทางการค้าไปสู่นโยบายทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น

ในช่วงสุดท้ายระหว่างพ.ศ. 2414 - 2436 (ค.ศ. 1871 - 1893) ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่สหรัฐจะได้ครอบครองหมู่เกาะฟิลิปปินส์ในพ.ศ. 2441 นั้น สหรัฐมุ่งสนใจที่จะขยายอิทธิพลทางการค้าของตนโดยไม่ใช้กำลัง เข้าบีบบังคับ ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น²

จะเห็นได้ว่าในช่วงที่สองนี้สหรัฐกำลังเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น สหรัฐได้จัดส่งคณะทูตของเอ็ดมันด์ รอเบิร์ตส์ เดินทางเข้ามาในพ.ศ. 2375 เพื่อขอเปิดสัมพันธไมตรีกับประเทศไทย นโยบายที่สหรัฐขอเปิดสัมพันธไมตรีกับประเทศในเอเชียเป็นความริเริ่มของเอ็ดมันด์ รอเบิร์ตส์ ที่เสนอต่อรัฐบาลของตน รอเบิร์ตส์ เป็นพ่อค้าและเจ้าของเรือแห่งเมือง พอร์ตสมัธ มลรัฐนิวแฮมป์เชียร์ ซึ่งแล่นเรือติดต่อกับค้าขายทั้งในแอฟริกาและเอเชีย รอเบิร์ตส์พิจารณาว่าการติดต่อกับค้าขายกับประเทศต่างๆ ในเอเชียจะนำผลกำไรจำนวนมหาศาลให้แก่พ่อค้าอเมริกัน แต่การติดต่อกับค้าขายของพ่อค้าอเมริกันในเอเชียยังจำกัดอยู่เพียงบางประเทศและไม่ค่อยจะแน่นอนนัก นอกจากนี้พ่อค้าอเมริกันซึ่งเดินทางเข้ามาติดต่อกับค้าขายไม่ได้รับการต้อนรับและปฏิบัติที่ตีเยี่ยงพ่อค้าอังกฤษ รอเบิร์ตส์จึงแนะนำรัฐบาลของตนว่าควรจะทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับประเทศต่างๆ ในเอเชีย เพื่อเปิดโอกาสให้พ่อค้าอเมริกันเข้าไปค้าขายในดินแดนเหล่านั้นได้โดยสะดวก³

¹ วาตะของมอนโรแสดงต่อสภาองเกรสของสหรัฐในพ.ศ. 2366 (ค.ศ. 1823) มีหลักการสำคัญที่ว่าการขยายอาณานิคม และการแทรกแซงทางการเมืองของประเทศในยุโรปต่อดินแดนในทวีปอเมริกา

² Ibid., p. 313

³ Martin, Op. Cit., p. 6

เมื่อรัฐบาลสหรัฐเริ่มดำเนินนโยบายตามข้อเสนอแนะของรอบีร์ตสันั้น ทางรัฐบาลได้รับคำแนะนำจากนายจอห์น เซลลาเบอร์ (John Schellaber) กงสุลอเมริกันประจำเมืองปัตตาเวีย (Batavia) ในพ.ศ.2373 ว่า สหรัฐควรส่งคณะทูตเดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับรัฐบาลไทย เพื่อจะสามารถแข่งขันกับอังกฤษซึ่งได้รับความสะดวกในการค้าตามสนธิสัญญาเบอร์นี นอกจากนี้ทั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวต่างก็มีพระราชประสงค์จะส่งเสริมการค้าระหว่างไทยกับสหรัฐ ตลอดจนอำนวยความสะดวกต่างๆให้แก่พ่อค้าอีกด้วย¹ จากข้อมูลต่างๆที่รัฐบาลสหรัฐได้รับจากเซลลาเบอร์ คณะทูตของรอบีร์ตสันซึ่งได้รับแต่งตั้งจากประธานาธิบดี แอนดรูว์ แจ็คสัน (Andrew Jackson 1829 - 1837) แห่งสหรัฐอเมริกา ในฐานะผู้แทนพิเศษของประธานาธิบดีจึงเดินทางมาเยี่ยมเยียนเมืองท่าต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อสำรวจสภาพการค้าของพ่อค้าอเมริกันในภูมิภาคแถบนี้ และได้รับมอบหมายจากรัฐบาลของตนให้เดินทางเข้ามาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับรัฐบาลไทยอีกด้วย²

การที่สหรัฐขอเปิดสัมพันธไมตรีกับไทยทั้งๆที่การค้าของพ่อค้าอเมริกันในประเทศไทยยังมีปริมาณไม่มากนัก เพราะสหรัฐมีนโยบายจะขอตั้งสถานกงสุลอเมริกันสำหรับพิทักษ์ผลประโยชน์และสวัสดิภาพของชาวอเมริกัน ตลอดจนต้องการจะขยายการค้าของพ่อค้าอเมริกันในประเทศไทย³ เนื่องจากในขณะนั้นไม่เพียงแต่จะมีพ่อค้าอเมริกันเดินทางเข้ามาติดต่อกับไทยเท่านั้น หากแต่ยังมีคณะมิชชันนารีอเมริกันเดินทางเข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทยเพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนาและให้การรักษาพยาบาลประชาชนด้วยวิธีการของแพทย์สมัยปัจจุบัน

มิชชันนารีอเมริกันกลุ่มแรกเดินทางจากประเทศจีนเข้ามาถึงประเทศไทยในพ.ศ.2371 (ค.ศ.1828) เมื่อเดินทางเข้ามาถึงก็ช่วยกันแปลพระคัมภีร์และแจกหนังสือสอนศาสนาแก่ชาวจีนในประเทศไทย จึงเกิดข่าวลือว่ามีระณันนารีอเมริกันเหล่านี้เข้ามายุยงให้ชาวจีนก่อการ

¹ *Ibid.*, V.1, pp.6-7

² Roberts, *Op.Cit.*, p.13

³ Sharom Ahmat, "Joseph Balosticr....," *Op.Cit.*, p.108

ปฏิวัติในประเทศไทย รัฐบาลได้จัดให้มีการสอบสวนมิชชันนารี ในที่สุดก็อนุญาตให้มิชชันนารี เหล่านี้เผยแพร่ศาสนาต่อไปได้ แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องทำตัวเรียบง่ายแบบบาทหลวงคาทอลิก¹ แม้จะไม่พบหลักฐานที่แน่ชัดว่ามีมิชชันนารีเหล่านี้ได้ร้องเรียนขอความคุ้มครองสวัสดิภาพของคนที่อยู่ รัฐบาลสหรัฐ แต่การที่มิชชันนารีถูกระวางส่งสัยและถูกสอบสวนจากรัฐบาลไทย ก็คงจะมีส่วน ทำให้รัฐบาลสหรัฐห่วงใยต่อสวัสดิภาพของมิชชันนารีและประสงค์จะขอตั้งสถานกงสุลเพื่อคุ้มครอง ประชาชนของตน อย่างไรก็ตามในระยะเวลาต่อมา เมื่อมิชชันนารีอเมริกันเดินทางเข้ามา เผยแพร่ศาสนาในประเทศมากขึ้นและได้สร้างประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นอันมาก รัฐบาลไทยจึง ได้ให้เสรีภาพในการเผยแพร่ศาสนาแก่พวกมิชชันนารีอเมริกันอย่างเต็มที่²

คณะทูตของรอบีร์ตส์ประกอบด้วยรอบีร์ตส์และผู้ติดตามรวม 11 คน เดินทางมาพร้อม กับเรือรบ"พีค็อก" (Peacock) ถึงปากน้ำเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2375 และได้รับการ ค້อนรับจากรัฐบาลไทยอย่างสมเกียรติ³ การเจรจาตกลงทำสนธิสัญญาระหว่างรอบีร์ตส์ และรัฐบาลไทยใช้เวลาราว 3 สัปดาห์ในการอธิบายและต่อรอง โดยยึดเอาสนธิสัญญาเบอร์นี เป็นหลักในการตกลงเจรจา ทั้งสองฝ่ายลงนามในข้อตกลงของสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี และการพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2375 รัฐบาลไทย ได้ให้สัตยาบันในพ.ศ.2380 ภายหลังที่ประธานาธิบดีแจ๊คสัน แห่งสหรัฐอเมริกาได้ให้สัตยาบัน แล้ว

¹ สุพรรณณี กาญจนชัยวิจิ, "บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึง รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2507) (อัครสำเนา), หน้า 25 - 26

² George Haws Feltus, Samuel Reynolds House of Siam (New York: Fleming H. Revell, 1924)

³ คุรายละเอียดของการรับรองคณะทูตชุดนี้ตลอดระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทยจาก Roberts, Op.Cit., pp.231 - 318

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาพ.ศ.2375 (The Roberts' Treaty of 1833)

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาพ.ศ.2375 เป็นข้อตกลงทางการเมืองและการค้าระหว่างประเทศทั้งสองซึ่งรวมอยู่ในสนธิสัญญานับเดียวกัน รวม 10 ข้อ เป็นสนธิสัญญาที่เขียนไว้ 4 ภาษาคือ ภาษาไทย อังกฤษ จีน และโปรตุเกส มีใจความดังต่อไปนี้¹

- 1 ประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาจะเป็นไมตรีต่อกัน
- 2 พ่อค้าอเมริกันซึ่งเดินทางเข้ามาค้าขายยังกรุงเทพฯและหัวเมืองอื่นๆของไทย จะได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทยให้ซื้อของซื้อขายสินค้าต่างๆกับพ่อค้าไทยได้โดยสะดวกและเสรี เว้นแต่จะห้ามมิให้พ่อค้าอเมริกันนำเงินซึ่งเป็นสินค้าต้องห้ามเข้ามาขายในพระราชอาณาจักร นอกจากนี้สินค้าประเภทอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆที่พ่อค้า้นำเข้ามา ก็จะต้องขายให้เฉพาะกับรัฐบาลไทย ถ้าหากว่ารัฐบาลไม่ต้องการซื้อก็ต้องนำออกไป ส่วนข้าวสารนั้นรัฐบาลไทยจะไม่อนุญาตให้พ่อค้าบรรทุกเป็นสินค้าออกนอกประเทศ
- 3 รัฐบาลไทยจะเก็บค่าธรรมเนียมภาษีจากเรือของพ่อค้าอเมริกันรวมเพียงครั้งเดียว เรียกว่าภาษีปากเรือ ในอัตราวาละ 1,700 บาทสำหรับเรือที่บรรทุกสินค้าเข้ามาจำหน่าย และวาละ 1,500 บาทสำหรับเรือที่มีแค่บรรทุกสินค้าเข้ามา ในการวัดความกว้างของปากเรือ นั้น ให้ถือเอาที่กลางความยาวของเรือเป็นเกณฑ์ ถ้าหากเป็นเรือที่มีคาค้ำสองชั้นจะวัดจากคานหลังของคาค้ำชั้นล่าง แต่ถ้าเป็นเรือที่มีคาค้ำชั้นเดียวก็ให้วัดจากคานหลังของคาค้ำชั้นบน มาตรฐานในการวัดจะถือว่าความยาว 1 วามีขนาดเท่ากับ 96 นิ้วตามมาตรฐานของไทย หรือเท่ากับ 78 นิ้วตามมาตรฐานของอังกฤษและอเมริกา อนึ่งรัฐบาลไทยจะไม่เรียกเก็บภาษีปากเรือจากเรือของพ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาทอดสมออยู่นอกปากน้ำเพื่อแวะซ่อมเรือ และซื้อเสบียงอาหาร ตลอดจนเข้าสืบราคาสินค้าในตลาดไทย

¹ ฎรายละเอียดของสนธิสัญญานับสมบูรณ์จาก แผนก ก.

4 ถ้าหากว่ารัฐบาลลดอัตราภาษีปากเรือจากที่ระบุไว้ในสัญญาที่ให้แก่อเมริกาที่ใด รัฐบาลไทยก็จะลดให้แก่อเมริกันด้วย

5 รัฐบาลไทยจะช่วยเหลือเกื้อกูลเรือของอเมริกาและผู้ที่ยกเรือออกจากการประสม อุบัติเหตุเรืออับปางในน่านน้ำไทยให้เรือกลับบ้านเมืองของตน รัฐบาลสหรัฐสัญญาว่าจะลดอัตรา ค่าใช้สอยต่างๆคืนให้แก่อเมริกา

6 ในการติดต่อกับชายระหว่างอเมริกาและอเมริกา ถ้าหากว่าฝ่ายหนึ่งฝ่าย ใดเป็นหนี้ อีกฝ่ายหนึ่ง ลูกหนี้จะต้องขายทรัพย์สินที่ตนมีอยู่เพื่อหนี้แก่เจ้าหนี้ของตน ถ้าหากว่า ชายทรัพย์สินจนหมดแล้วยังชำระหนี้สินไม่ครบก็ให้ปล่อยตัวไป และอย่าได้ลงโทษจำจอง ฆังตี หรือบังคับให้ทำงานชดเชย

7 อเมริกาที่เข้ามาค้าขายยังกรุงเทพฯและหัวเมืองต่างๆของไทยนั้น ถ้าหาก ว่าต้องการจะเช่าบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยก็ให้เช่าจากรัฐบาลไทย และต้องเสียค่าเช่าตามธรรมเนียม เมื่อพ่อค้าจะขนสินค้าจากเรือของตนเพื่อนำมาค้าขายก็ต้องให้เจ้าพนักงานตรวจสิ่งของ โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมภาษีใดๆ

8 ทรัพย์สินและเรือของอเมริกาที่ถูกโจรสลัดปล้น ณ ประเทศใดๆก็ตาม เมื่อ ถูกนำเข้ามาในราชอาณาจักรไทย รัฐบาลไทยจะช่วยติดตามนำคืนแก่เจ้าของเดิม

9 อเมริกาที่เข้ามาติดต่อกับไทยจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย และธรรมเนียม ของไทยทุกประการ

10 ในอนาคตต่อไปถ้าหากว่ารัฐบาลไทยอนุญาตให้อเมริกาตะวันตกชาติใดชาติหนึ่งยกวัน โปรกุกุสเข้ามาตั้งสถานกงสุลของตนในประเทศไทยแล้ว สหรัฐก็จะได้รับอนุญาตให้เข้ามาตั้ง สถานกงสุลของตนในประเทศไทยด้วย

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2375 ส่วนใหญ่มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกับสนธิสัญญาเบอร์นี เป็นต้นว่าการกำหนดอัตราภาษี การห้าม นำสินค้าเข้าประเทศไทย การห้ามบรรทุกข้าวสารเป็นสินค้าออก การผูกขาดการขายอาวุธยุทโธ ปกรณ์ให้แก่เฉพาะกับรัฐบาลไทย การบังคับให้พ่อค้าปฏิบัติตามกฎหมายไทย ตลอดจนความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อสินค้าที่อับปาง แต่โดยทั่วไปแล้วสนธิสัญญาเบอร์นีมีรายละเอียดและข้อ ปลีกย่อยมากกว่าสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 เนื่องจากสนธิสัญญาเบอร์นีได้ระบุข้อตกลงเกี่ยวกับการค้า

และการเมืองในดินแดนของทั้งสองฝ่าย ส่วนสนธิสัญญาพ.ศ.2375 เป็นข้อตกลงที่เกี่ยวข้องโดยตรงเฉพาะการค้าและการเมืองของพ่อค้าอเมริกันในประเทศไทย แต่มิได้ครอบคลุมถึงการค้าของพ่อค้าไทยในดินแดนของสหรัฐ ดังเช่นที่สนธิสัญญาไค้ระบุถึงการค้าของพ่อค้าไทยในดินแดนสหรัฐ ดังเช่นที่สนธิสัญญาเบอร์นีไค้ระบุถึงการค้าของพ่อค้าไทยในดินแดนและอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษ นอกจากนี้สหรัฐยังไม่มีปัญหาทางการเมืองที่จะต้องเจรจาทกลงกับรัฐบาลไทย ดังเช่นคณะทูตของเบอร์นีอีกด้วย

แม้ว่าสนธิสัญญาพ.ศ.2375 จะมีรายละเอียดและข้อปลีกย่อยน้อยกว่าสนธิสัญญาเบอร์นีก็ตาม แต่สนธิสัญญาดังกล่าวกลับมีข้อแตกต่างที่น่าสนใจบางประการจากสนธิสัญญาเบอร์นี กล่าวคือสนธิสัญญาพ.ศ.2375 ข้อที่ 4 และ 10 สหรัฐอาจเป็นชาติแรกในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกที่ได้รับสิทธิของชาติที่ได้รับสิทธิอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่งจากรัฐบาลไทย¹ เนื่องจากในสนธิสัญญาดังกล่าวไค้ระบุว่าถ้าหากรัฐบาลไทยอนุญาตให้ประเทศตะวันตกชาติใดชาติหนึ่งยกเว้นโปรตุเกสเข้ามาจัดตั้งสถานกงสุลของตนได้ในอนาคตแล้ว รัฐบาลไทยก็จะอนุญาตให้สหรัฐไค้จัดตั้งสถานกงสุลอเมริกันในประเทศไทยด้วย นอกจากข้อตกลงทางการเมืองแล้ว สนธิสัญญาพ.ศ.2375 ข้อที่ 6 ยังช่วยมิให้พ่อค้าอเมริกันต้องขึ้นศาลไทยและรับการลงโทษตามกฎหมายไทยในกรณีที่พ่อค้าอเมริกันกระทำความผิดเกี่ยวกับการชำระหนี้สิน ความตกลงในข้อนี้จะป้องกันมิให้พ่อค้าถูกลงโทษตามกฎหมายไทยเมื่อกระทำความผิด เนื่องจากพ่อค้าที่เดินทางเข้ามาค้าขายจะพำนักอยู่ในประเทศไทยชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เมื่อติดต่อดีสินค้าที่ต้องการไค้แล้ว ก็จะเดินทางออกจากประเทศไทย ดังนั้นขณะที่พำนักอยู่ในประเทศไทยชั่วระยะเวลาไม่นานนัก จึงไม่ค่อยมีโอกาสทำผิดกฎหมายในคดีอื่นๆ โอกาสที่ทำความผิดกฎหมายน่าจะเป็นคดีเกี่ยวกับการชำระหนี้สินมากกว่าคดีอื่นๆ อย่างไรก็ตามเนื่องจากภายหลังการทำสนธิสัญญาพ.ศ.2375 แล้ว มีเรือพ่อค้าอเมริกันเข้ามาค้าขายน้อยมาก จึงไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีพ่อค้าอเมริกันทำความผิดในคดีดังกล่าว ความสำเร็จในการเจรจาปัญหานี้น่าจะเป็นเหตุ

¹ การเรียกร้องสิทธิพิเศษต่างๆของชาติตะวันตกในสมัยอยุธยา รัฐบาลมักจะตัดสินใจ "ให้" หรือ "ไม่ให้" สิทธิดังกล่าวแก่ชาตินั้นๆในการตกลงทำสนธิสัญญา มากกว่าจะให้แบบชาติที่ไค้ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง

ผลสำคัญที่ทำให้รอเบิร์ตส์ไม่สนใจที่จะเรียกร้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวอเมริกันในประเทศไทย สนธิสัญญาฉบับนี้จึงได้รับการโจมตีว่าเป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค เนื่องจากชาวอเมริกันต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายไทย¹

ข้อตกลงเกี่ยวกับภาษีปากเรือในสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 ยังมีส่วนปลีกย่อยที่ละเอียดและรอบคอบกว่าสนธิสัญญาเบอร์นี ในสนธิสัญญาข้อที่ 3 ระบุตำแหน่งที่เจ้าพนักงานไทยจะวัดความกว้างของปากเรือไว้อย่างเด่นชัด เพื่อทั้งสองฝ่ายจะไม่เกิดข้อโต้แย้งในการตีความเกี่ยวกับตำแหน่งของปากเรือ สนธิสัญญาฉบับนี้ได้กำหนดขนาดความยาวของ "วา" ตามมาตราวัดความยาวทั้งของไทยและอเมริกัน เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาโต้แย้งภายหลัง เป็นการแสดงให้เห็นว่า จากประสบการณ์ที่ไทยได้รับจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี อาจเกิดปัญหาในการกำหนดความกว้างของเรือขึ้นไต่กับอังกฤษ จึงได้นำมาเฝ้าเจรจากับสหรัฐอีก 6 ปีให้หลัง นอกจากนี้ ความสนธิสัญญาข้อที่ 5 ฝ่ายอเมริกันยังผูกมัดมิให้รัฐบาลไทยเรียกเก็บภาษีปากเรือจากเรืออเมริกันที่แวะจอดทอดสมออยู่นอกปากน้ำ เพื่อซ่อมแซมเรือ ซื้อเสบียงอาหาร หรือซื้อสินค้าในตลาด ในส่วนรายละเอียดที่รอบคอบของสนธิสัญญาข้อที่ 3 นี้ ทางฝ่ายพ่อค้าอังกฤษถือว่าเป็นข้อได้เปรียบของพ่อค้าอเมริกัน² จึงเห็นได้ว่าเมื่อเซอร์เจมส์ บรู๊ค เดินทางมาขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นีในพ.ศ. 2393 นั้น บรู๊คได้เสนอไม่ให้รัฐบาลไทยเรียกเก็บภาษีปากเรือจากเรือของพ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาแวะซื้อสินค้า หรือซื้อหาเสบียงอาหาร

การทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐพ.ศ. 2375 ถือเป็นสนธิสัญญาเบอร์นีเป็นหลักในการทำความเข้าใจทั้งทางการค้า และการเมือง แต่สนธิสัญญาพ.ศ. 2375 มีลักษณะเด่นเป็นข้อแตกต่างจากสนธิสัญญาเบอร์นีในข้อที่ 3, 4, 6 และ 10 แม้จะพิจารณาว่าข้อแตกต่างเหล่านี้เป็นส่วนที่พ่อค้าอเมริกันได้รับผลประโยชน์มากกว่าที่พ่อค้าอังกฤษได้รับจากสนธิสัญญาเบอร์นี แต่เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วจะเห็นว่า นโยบายที่รัฐบาลไทยมีต่อสหรัฐนั้นไม่แตกต่างจากนโยบายที่ไทยมีต่ออังกฤษมากนัก

¹ Gould, *Cp.Cit.*, p.309

² Singapore Free Press, 1 December 1836

นโยบายของไทยต่อสหรัฐอเมริกาในการทำสนธิสัญญาพ.ศ.2375

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศตะวันตกชาติที่สองที่ทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นที่น่าสังเกตุว่าแม้ในรัชกาลนี้จะมีนโยบายไม่สู้ไว้วางใจประเทศตะวันตก แต่รัฐบาลกลับตกลงทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับประเทศตะวันตกถึงสองชาติในระยะเวลาห่างกันเพียง 6 ปี การยอมรับสัมพันธไมตรีของสหรัฐอเมริกาภายหลังที่ไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษแล้วนั้น อาจจะวิเคราะห์ได้ว่า คงจะเป็นนโยบายทางการเมืองที่ไทยนำอิทธิพลทางการเมืองของประเทศตะวันตกชาติอื่น เข้าถ่วงดุลย์อิทธิพลอังกฤษในประเทศไทย ในกรณีนี้ไทยไม่อาจจะหลีกเลี่ยงการทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษได้ นโยบายดังกล่าวมิใช่ของใหม่สำหรับประเทศไทย แต่เป็นนโยบายที่รัฐบาลไทยเคยใช้ได้ผลมาแล้วในสมัยอยุธยา¹ อย่างไรก็ตามการทำสนธิสัญญาพ.ศ.2375 กับสหรัฐ ไม่เพียงแต่จะแสดงถึงการดำเนินนโยบายทางการเมืองของไทยต่อประเทศตะวันตกเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงเหตุผลและผลประโยชน์ทางการค้าของไทยอีกด้วย

นโยบายทางการเมือง

ในขณะที่อังกฤษส่งคณะทูตของร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยนั้น อังกฤษกำลังแผ่อิทธิพลของตนเข้ามายังพม่า ไกล่ราชาอาณาจักรไทย รัฐบาลไทยตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องยอมรับสัมพันธไมตรีของอังกฤษ แม้ว่าจะดำเนินนโยบายที่รัดกุมเพื่อป้องกันมิให้สนธิสัญญาเบอร์นีถูกมัดฝ่ายไทย แต่รัฐบาลไทยก็ไม่ยอมไว้วางใจและหวาดเกรงการขยายอิทธิพลทางการเมืองของอังกฤษในภูมิภาคแถบนี้ ดังนั้น 6 ปีต่อมารัฐบาลไทยจึงเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐทั้งๆที่ในรัชกาลนี้มีนโยบายไม่สู้ไว้วางใจประเทศตะวันตก การตีความวิธีดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อสหรัฐในช่วงนี้จึงต้องอาศัยสมมติฐานที่ว่า รัฐบาลไทยยอมเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐ เพื่อนำอิทธิพลของสหรัฐ เข้าถ่วงดุลย์อำนาจของอังกฤษในประเทศไทย สมมติฐานดังกล่าวอาจวิเคราะห์ให้เห็นเด่นชัดจาก ความกระตือรือร้นของรัฐบาลไทย

¹ Vella, Op.Cit., p.124

ในการต้อนรับคณะทูตของรอบีร์ตส์ ความสัมพันธ์ที่ไทยมีต่อสหรัฐ และผลของการเจรจาตามสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาพ.ศ.2375

ประการแรกรัฐบาลไทยมีความกระตือรือร้นที่จะเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกา คณะทูตของรอบีร์ตส์ได้รับการต้อนรับด้วยอัธยาศัยอันดีจากรัฐบาลไทย การรับรองคณะทูตเต็มไปด้วยความโอ้อ่าหรูหรา แม้แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงแสดงความพอพระราชหฤทัยต่อคณะทูตอย่างเปิดเผย เจ้าพระยาพระคลังได้รับคำสั่งให้อำนวยความสะดวกต่างๆ แก่คณะทูต เพื่อช่วยให้การเจรจาคำเนินไปด้วยความรวดเร็ว คำสั่งดังกล่าวถือว่าเป็นกรณีพิเศษสุดซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติการทูตของไทย แม้แต่ในยามที่ประเทศกำลังอยู่ในภาวะศึกสงคราม¹ รอบีร์ตส์สามารถตกลงทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับรัฐบาลไทยได้โดยใช้เวลาในการเจรจาเพียง 22 วัน ในขณะที่เบอร์นีได้ใช้เวลาอยู่ในประเทศถึง 7 เดือนและประสบวิญานานาประการ ตลอดจนต้องอาศัยสถานการณทางการเมืองทั้งในพม่า และมลายู เพื่อช่วยให้รัฐบาลไทยยอมตกลงทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ² ข้อปฏิบัติต่างๆ ของไทยต่อคณะทูตของรอบีร์ตส์เน้นถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่ต้องการเป็นมิตรกับสหรัฐ

ประการต่อมารัฐบาลไทยมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับสหรัฐอย่างไม่เป็นทางการมาตั้งแต่ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นอกจากนี้ยังมีคณะมิชชันนารีอเมริกันเดินทางมาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลไทยคงพอจะมีความรู้เกี่ยวกับประเทศสหรัฐอเมริกาอยู่บ้าง จึงตัดสินใจเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐ การตัดสินใจเลือกเอาสหรัฐเข้าแข่งขันกับอิทธิพลของอังกฤษในประเทศไทยนั้น รัฐบาลไทยคงจะมีเหตุผลอยู่ 3 ข้อ คือข้อแรกประเทศตะวันตกชาติอื่นนอกจากอังกฤษที่เข้ามาเปิดสัมพันธไมตรีกับไทยก่อนหน้านั้นแล้ว มีประเทศโปรตุเกสซึ่งเข้ามาเปิดสถานกงสุลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่ภายหลังการเปิดสถานกงสุลในประเทศไทยแล้ว โปรตุเกสมิได้มีบทบาทใดๆ ในประเทศไทยทั้งด้านการเมืองและการค้า เนื่องจากฐานะของโปรตุเกสใน

¹ Roberts, *Op.Cit.*, pp.269 - 270; "...to have been the most extraordinary instance of despatch even known in the history of diplomacy in / this country, even when an enemy was at thier door..."

² *Ibid.*

ขณะนั้น เป็นเพียงชาติเล็กๆที่ไม่มีอิทธิพลมากนัก รัฐบาลไทยจึงไม่อาจจะหันไปพึ่งอิทธิพลของ โปรตุเกสได้ ข้อที่สองภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบอร์นีแล้ว สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศตะวันตกชาติเดียวที่เข้ามาขอเปิดสัมพันธไมตรีกับไทยในรัชกาลนี้ ดังนั้นถ้าหากว่ารัฐบาลไทยต้องการ จะเปิดสัมพันธไมตรีกับประเทศตะวันตกชาติอื่นๆนอกเหนือจากอังกฤษและโปรตุเกสแล้ว ไทย ก็ไม่อาจปฏิเสธข้อเสนอสหรัฐ ข้อที่สามเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐใน ระยะเวลา 10 ปีเศษที่ผ่านมา รัฐบาลไทยย่อมพอใจจะคบกับสหรัฐมากกว่าประเทศตะวันตก ชาติอื่นๆ เพราะนอกจากการค้าระหว่างประเทศทั้งสองจะดำเนินไปด้วยดี มีมิชชันนารีอเมริกัน ทำประโยชน์และสร้างความคุ้นเคยกับรัฐบาลไทยแล้ว¹ สหรัฐยังมีแสนยานุภาพที่ทำให้รัฐบาลไทย เชื่อถือ² จากเหตุผลต่างๆเหล่านี้รัฐบาลไทยคงจะพิจารณาว่า สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศ ตะวันตกที่มีอิทธิพลมากพอที่รัฐบาลไทยจะตัดสินใจนำมาด่วงคู่อยู่กับอังกฤษ

ประการสุดท้ายข้อตกลงทางการ เมืองในสนธิสัญญาพ.ศ.2375 ชี้ให้เห็นว่า รัฐบาล ไทยเพียงแต่ต้องการ เปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐ และนำอิทธิพลของสหรัฐ เข้ามาด่วงคู่อยู่กับอำนาจ ของอังกฤษ เพื่อป้องกันมิให้อังกฤษขยายอิทธิพลทางการ เมืองของตน เข้าแทรกแซงประเทศไทย ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลไทยก็พยายามระมัดระวังมิให้สหรัฐฉวยโอกาส เข้าแทรกแซงประเทศไทย ค้ำย จะเห็นได้ว่าในการทำสนธิสัญญานี้ รัฐบาลไทยพยายามหลีกเลี่ยงข้อผูกมัดตัวเอง ทางการ เมือง รัฐบาลไทยเพียงแต่ยินยอมผ่อนปรนตามข้อเสนอของสหรัฐมากขึ้น ข้อตกลงทาง การเมืองตามสนธิสัญญาพ.ศ.2375 มีลักษณะเด่นอยู่ที่ข้อ 4 และ 10 ซึ่งกล่าวถึงการให้สิทธิอย่าง ชาติที่ใ้ได้รับอนุเคราะห์ทั้งแก่สหรัฐ และในข้อที่ 10 ยังระบุถึงโอกาสที่สหรัฐจะสามารถจัดตั้ง สถานกงสุลอเมริกันในประเทศไทยในอนาคต เป็นที่น่าสังเกตว่าข้อตกลงในทำนองเดียวกันนี้ ไม่มีปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาเบอร์นี หน้าที่เบอร์นีเคยเสนอขอจัดตั้งสถานกงสุลอังกฤษต่อรัฐบาล

¹ Darling, Op.Cit., p.13

² คณะทูตของรอเบิร์ตส์เดินทางมาพร้อมเรือรบคุ้มกันชื่อ "พีค็อก" เมื่อมาถึงปากน้ำ เรือรบลำนี้ได้ทำพิธียิงสลุตเพื่อเป็นเกียรติแก่รัฐบาลไทยและคณะทูตของตน พิธีดังกล่าวเป็นที่ ประทับใจและได้รับการกล่าวขวัญอย่างมากมาย ดู Martin, Op.Cit., p.13

ไทยแต่ก็ได้รับการปฏิเสธ อย่างไรก็ตามสหรัฐก็ยังไม่สามารถจัดตั้งสถานกงสุลของตนในประเทศไทยตามสนธิสัญญาฉบับนี้ รัฐบาลไทยอ้างว่าไทยเคยปฏิเสธเบอร์นีมาก่อนหน้านั้นแล้ว¹ นอกจากนี้การตั้งสถานกงสุลจะไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ใดๆต่อการค้า รัฐบาลไทยได้ยกตัวอย่างสถานกงสุลโปรตุเกสในประเทศไทยว่า เมื่อตั้งขึ้นมาแล้วก็ไม่ได้ช่วยให้การค้าระหว่างไทยกับโปรตุเกสเจริญรุ่งเรืองขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลา 15 ปีหลังจากการตั้งสถานกงสุลโปรตุเกสแล้ว ไม่ปรากฏมีเรือของพ่อค้าโปรตุเกสแล่นเข้ามาค้าขายกับไทย² ในการตอบปฏิเสธ รัฐบาลไทยพยายามผ่อนปรนข้อเสนอดังกล่าวโดยให้ความหวังแก่สหรัฐว่า สหรัฐจะได้รับสิทธิจัดตั้งสถานกงสุลของตนในประเทศไทยอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง ถ้าหากว่าไทยจะอนุญาตให้ประเทศตะวันตกชาติอื่นๆนอกเหนือจากโปรตุเกสจัดตั้งสถานกงสุลของประเทศนั้นๆขึ้นในประเทศไทย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ข้อเสนอขอจัดตั้งสถานกงสุลอเมริกันในประเทศไทยเป็นเพียงข้อเสนอทางการเมือง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้สถานกงสุลดังกล่าวเพื่อดูแลผลประโยชน์ทางการค้าของพ่อค้าอเมริกัน แต่รัฐบาลไทยมิได้พิจารณาในแง่นั้น ไทยถือว่าการขอจัดตั้งสถานกงสุลเป็นจุดมุ่งหมายทางการเมืองที่จะเปิดโอกาสให้ประเทศตะวันตกขยายอิทธิพลเข้าแทรกแซงไทยได้ง่าย ดังนั้นจึงไม่อาจอนุญาตให้สหรัฐจัดตั้งสถานกงสุลของตนในประเทศไทย แม้ว่า รัฐบาลไทยจะต้องการเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับสหรัฐมากเพียงใดก็ตาม รัฐบาลในนโยบายประนีประนอมข้อเสนอของรอเบิร์ตส์ ด้วยการระมัดระวังการจัดตั้งสถานกงสุลอเมริกันในประเทศไทยในอนาคต และอนุญาตให้สหรัฐได้รับสิทธิอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่งในสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 อย่างไรก็ตามสิทธิต่างๆที่สหรัฐจะได้รับในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่งก็เป็นเพียงคำมั่นสัญญาที่ปรากฏอยู่ในสนธิสัญญา แต่ในทางปฏิบัติแล้ว สิทธิทางการเมืองต่างๆของสหรัฐตามสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 มิได้พิเศษ หรือ "เหนือกว่า" สิทธิที่อังกฤษได้รับจากสนธิสัญญาเบอร์นีแต่อย่างใด

¹ Bowring, Op.Cit., V.2, p.209; Moor, Op.Cit., p.204

² Martin, Op.Cit., p.16

สำหรับทางฝ่ายสหรัฐนั้น ดูเหมือนว่าจะไม่มีปัญหาใดๆในการเจรจากับรัฐบาลไทย แม้ว่าข้อเสนอทางการเมืองจะไม่ได้รับการพิจารณาทั้งหมด แต่รอเบิร์ตส์ก็ประสบความสำเร็จที่น่าพอใจ¹ เช่นข้อเสนอขอให้มีการยึดทรัพย์สินของลูกหนี้แทนการลงโทษตามกฎหมายไทยก็ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลไทยตามสนธิสัญญาข้อที่ 6 ดังนั้นแม้ว่าจะไม่มีสถานกงสุลอเมริกันคอยคุ้มกันผลประโยชน์ของชาวอเมริกันในประเทศไทย แต่พ่อค้าอเมริกันซึ่งอาจจะกระทำความผิดเกี่ยวกับหนี้สินก็จะได้รับการคุ้มครองจากสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 และไม่ตองถูกลงโทษตามกฎหมายไทยซึ่งชาวตะวันตกถือว่าเป็นวิธีการป่าเถื่อนไร้อารยธรรม² นอกจากนี้แล้วสนธิสัญญาดังกล่าวยังให้ความหวังแก่สหรัฐในการจัดตั้งสถานกงสุลอีกด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้รัฐบาลไทยจะยอมผ่อนปรนตามข้อเรียกร้องทางการเมืองของสหรัฐ แต่รัฐบาลไทยก็มีใ้สูญเสียผลประโยชน์ใดๆเพิ่มขึ้น การให้สิทธิอย่างภาคีที่ได้รับอนุเคราะห์ที่ยิ่งแก่สหรัฐก็ระบุเพียงแค่เรื่องอัตราค่าธรรมเนียมภาษี และการจัดตั้งสถานกงสุลในประเทศไทยเท่านั้น และเป็นเพียงคำมั่นสัญญาที่ไม่อาจจะบีบบังคับให้รัฐบาลไทยปฏิบัติ เว้นแต่เป็นนโยบายของรัฐบาลไทยเอง ดังเช่นในสนธิสัญญาเบาริงรัฐบาลไทยให้สิทธิต่างๆทั้งทางการเมือง การค้า และสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ประเทศตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การที่ไทยให้ความกระตือรือร้นที่จะเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นมหาอำนาจชาติใหม่ และตกลงทำสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 ซึ่งฝ่ายไทยยินยอมประนีประนอมต่อข้อเรียกร้องทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นเช่นนี้ อาจตีความได้ว่ารัฐบาลไทยมีนโยบายจะเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐเพื่อนำอิทธิพลของสหรัฐมาถ่วงดุลย์อำนาจของอังกฤษในประเทศไทย อย่างไรก็ตามเหตุผลทางการเมืองก็มีนโยบายทั้งหมดของรัฐบาลไทย นอกเหนือจากเหตุผลทางการเมืองดังกล่าวแล้ว รัฐบาลไทยยังคำนึงถึงเหตุผลทางเศรษฐกิจต่อการเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอีกด้วย

นโยบายทางการค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ทางการค้าและเป็นความ

¹ Roberts, *Op.Cit.*, p.270

² *Ibid.*, p.314

สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รัฐบาลไทยสนิทสนมกับพ่อค้าอเมริกันมากจนเกิดมีข่าวว่าพ่อค้าอเมริกันจะเข้ามาตั้งสถานการค้าของตนในประเทศไทย¹ การค้าระหว่างพ่อค้าอเมริกันกับไทยมิได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางดังเช่นการค้าของไทยกับจีน หรือกับพ่อค้าอังกฤษที่สิงคโปร์ แต่รัฐบาลไทยก็พอใจจะค้าขายกับพ่อค้าอเมริกัน เพราะนอกจากพ่อค้าอเมริกันจะสร้างภาพพจน์ที่ดีต่อรัฐบาลไทย ในฐานะของพ่อค้าตะวันตกชาติใหม่ที่ไม่ได้มุ่งแทรกแซงทางการเมือง และมีมิชชันนารีอเมริกันที่มุ่งสร้างผลประโยชน์ต่อสังคมแล้ว รัฐบาลยังสามารถซื้ออาวุธปืนจากพ่อค้าอเมริกันได้โดยง่าย จะเห็นได้ว่าการทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ รัฐบาลไทยไม่ได้รับความสะดวกในการซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์จากอังกฤษ² ฉะนั้นรัฐบาลไทยจึงพอใจจะทำการค้ากับพ่อค้าอเมริกัน เพราะสามารถซื้ออาวุธปืนจากพ่อค้าเหล่านี้ได้เป็นจำนวนมาก³ ดังนั้นเมื่อคณะทูตของรอเบิร์ตส์เดินทางเข้ามาเจริญพระราชไมตรีกับไทย รัฐบาลจึงเต็มใจที่จะทำสนธิสัญญากับรอเบิร์ตส์

ในการเจรจาทางการค้า รอเบิร์ตส์สามารถเพิ่มเติมข้อตกลงทางการค้าที่นอกเหนือจากข้อความตามสนธิสัญญาเบอร์นีคือ ขอร้องให้รัฐบาลไทยเรียกเก็บภาษีจากเรือของพ่อค้าอเมริกันที่เข้าแวะสืบดูความเคลื่อนไหวของตลาดการค้าในประเทศไทย และมีได้บรรทุกสินค้าใดๆออกไปจากประเทศไทย กับขอให้สหรัฐได้รับสิทธิอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่งในกรณีที่รัฐบาลไทยลดหย่อนอัตราค่าธรรมเนียมภาษีให้กับพ่อค้าชาวต่างประเทศอื่น ๆ ข้อเสนอทั้งสองข้อนี้ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลไทยด้วยคดีดังปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาข้อที่ 3 และ 4 ตามลำดับ การยอมรับข้อเสนอของสหรัฐดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลไทยมีนโยบายยอมผ่อนปรนตามข้อเสนอที่ไม่ขัดต่อผลประโยชน์ของไทย เพื่อชักจูงให้สหรัฐเข้ามาค้าขายกับไทย ตามปกติเรือที่มีได้บรรทุกสินค้าเข้ามาขาย หรือมิได้บรรทุกสินค้าออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศนั้น รัฐบาลไทยก็ไม่เรียกเก็บภาษีอยู่แล้ว แม้แต่เรือสินค้าของพ่อค้าตะวันตกที่เข้ามาค้าขายอยู่เป็นประจำ

¹ Frankfurter, "Unofficial Mission....," Op.Cit., p.6

² รัฐบาลไทยเคยเจรจายุทธการขอซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์กับคณะทูตของจอห์น ครอว์เฟิร์ก

³ ในพ.ศ.2364 มีรายงานว่าเรืออเมริกันชื่อ "เปอร์เซีย" (Persian) เดินทางเข้ามาค้าขายยังกรุงเทพฯ เป็นครั้งที่ 3 และบรรทุกปืนมาถวายให้กับรัฐบาลไทยจำนวน 5,000 กระบอก

ยังได้รับการลดหย่อนอัตราภาษีปากเรือ¹ ส่วนการขอรับสิทธิอย่างชาติที่ได้รับอนุญาตเพียงเมื่อรัฐบาลไทยลดหย่อนอัตราภาษีให้กับพ่อค้าชาติอื่นนั้น เป็นเพียงความันสัญญาว่าพ่อค้าอเมริกันจะได้รับสิทธิหักเหี้ยมพ่อค้าชาติอื่น ส่วนที่จะบังเกิดผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลไทยโดยตรง ถ้าหากไทยยังคงยึดถือนโยบายเดิมและไม่ลดหย่อนอัตราภาษีให้กับพ่อค้าชาติใดๆแล้ว ข้อผูกมัดนี้ก็จะไม่บังเกิดผลแต่อย่างใด

ข้อตกลงทางการค้าข้ออื่นๆที่ปรากฏอยู่ในร่างสนธิสัญญาของรอเบิร์ตส์² และได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลไทยได้แก่ การขอลดหย่อนอัตราภาษีปากเรือจากวาละ 1,500 บาทเหลือเพียง 800 บาทสำหรับเรือที่มีได้บรรทุกสินค้าเข้ามาขาย เพียงแต่ซื้อสินค้าจากไทยออกไปจำหน่าย และการขอซื้อข้าวสารจากประเทศไทยออกไปจำหน่ายยังประเทศจีน ข้อเสนอขอลดหย่อนอัตราภาษีปากเรือจากเดิม 1,500 บาทเหลือเพียง 800 บาทของรอเบิร์ตส์นั้น ทางฝ่ายไทยพิจารณาว่าไม่มีเหตุผลใดๆที่จะให้สิทธิพิเศษแก่สหรัฐมากเกินกว่าที่อังกฤษได้รับจากไทย³ ส่วนการขอซื้อข้าวสารไปจำหน่ายยังประเทศจีน⁴ก็ไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทย ประเทศไทยมีนโยบายไม่อนุญาตให้มีการส่งข้าวสารและข้าวเปลือกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ เว้นแต่จะเป็นข้าวที่เก็บสำรองนานเกินกว่า 3 ปี เนื่องจากการผลิตข้าวในประเทศไทยมิได้มุ่งผลิตเพื่อจะส่ง

¹ ระหว่างพ.ศ. 2371 - 2382 (ค.ศ. 1828 - 1839) รัฐบาลไทยเคยลดหย่อนอัตราภาษีปากเรือให้กับเรือจากสิงคโปร์ที่เข้ามาค้าขายเป็นประจำปีละ 3 - 4 ครั้งเหลือเพียงวาละ 600 - 700 บาท ดู Wong Lin Ken, *Op.Cit.*, p.141

² ทรายนละเอียดของร่างสนธิสัญญาดังกล่าวนี้จาก National Archives, Washington D.C., Dept. of State (D.S.) Special Agents, Official Records of the Mission submitted by Roberts to the Dept. of State.

³ Martin, *Op.Cit.*, V.1, p.16

⁴ การส่งข้าวไปขายยังประเทศจีนถือว่าเป็นการค้าหลักที่สำคัญอย่างหนึ่งระหว่างพ่อค้าอเมริกันและประเทศจีน เนื่องจากในประเทศจีนมีปริมาณความต้องการข้าวสูง พ่อค้าอเมริกันจะหาซื้อข้าวจากหมู่เกาะชวา และฟิลิปปินส์แล้วบรรทุกไปขายที่เมืองกวางตุ้ง

ไปขายยังต่างประเทศ แต่จะผลิตเพื่อให้เพียงพอสำหรับบริโภคภายในประเทศ และมีสำรองไว้บ้างในคลังข้าวหลวง เพื่อเป็นเสบียงอาหารในยามเกิดศึกสงคราม หรือเกิดข้าวยากหมากแพง นอกจากนี้การดำเนินซึ่งนำกำไรจำนวนมหาศาลให้แก่พ่อค้าอเมริกันก็ได้รับการปฏิเสธห้ามมิให้นำเข้ามาขายในประเทศไทย¹ เช่นเดียวกับสนธิสัญญาเบอร์นี

ข้อเสนอทางการค้าของรอเบิร์ตส์ไม่ได้รับการพิจารณาทั้งหมด ข้อเสนอที่ถูกปฏิเสธล้วนแต่ขัดต่อข้อตกลงทางการค้าตามสนธิสัญญาเบอร์นี ถ้าหากว่ารัฐบาลไทยยอมตกลงตามข้อเสนอของรอเบิร์ตส์แล้ว รัฐบาลก็คงไม่อาจหลีกเลี่ยงข้อร้องเรียนของอังกฤษที่จะขอรับสิทธิต่างๆ เหล่านั้นในทันใดเกี่ยวกับที่สหรัฐจะได้รับ รอเบิร์ตส์คงจะเข้าใจปัญหาของรัฐบาลไทยเป็นอย่างดีจึงยอมรับฟังเหตุผลของรัฐบาลไทย นอกจากนี้เขายังแสดงความพอใจในสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 ที่จะช่วยให้พ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายกับไทยได้รับผลกำไรจากการค้าและมีเสรีภาพในการติดต่อซื้อขายสินค้ามากขึ้น² เนื่องจากแต่เดิมพ่อค้าอเมริกันจะต้องค้าขายภายใต้การผูกขาดในระบอบพระคลังสินค้าดังเช่นพ่อค้าตะวันตกชาติอื่นๆ และต้องประสบปัญหาต่างๆ เป็นต้นว่า ขาดเสรีภาพในการค้า ต้องซื้อสินค้าในราคาที่รัฐบาลกำหนดโดยไม่มีโอกาสต่อรอง ต้องซื้อสินค้าในราคาที่แพงกว่าเดิม 20 - 30% ต้องเสียเวลาในการติดต่อซื้อขายสินค้าแต่ละครั้งนานเกินกว่า 2 - 4 เดือน นอกจากนี้ยังต้องเสียภาษี ค่าธรรมเนียมต่างๆ ตลอดจนของขวัญและสินบนแก่เจ้าพนักงานที่มีมูลค่าไม่ต่ำกว่า 1,000 เหรียญ³

การเจรจาและการทำสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาแสดงถึงการดำเนินนโยบายทางการค้าของไทยต่อสหรัฐในขณะนั้นว่า รัฐบาลไทยต้องการทำสนธิสัญญาทางการค้ากับสหรัฐเพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศทั้งสอง รัฐบาลไทยจึงยินยอมผ่อนปรนตามข้อเสนอทางการค้าของสหรัฐในบางส่วน แต่ยังคงมีนโยบายรักษามลประโยชน์ทางการค้าของประเทศอย่างมั่นคง และอาจพิจารณาได้ว่าสนธิสัญญาข้อที่ 3 และ 4 ที่ไทยยอมผ่อนปรนตามข้อเสนอของรอเบิร์ตส์นั้น เป็นข้อตกลงที่ไม่ทำให้ไทยต้องสูญเสียผลประโยชน์ใดๆ ที่มีอยู่เดิม

¹ Tyler Dennett, American in Eastern Asia (New York: Macmillan, 1922) p. 133

² Roberts, Op.Cit., pp.314 - 315

³ Ibid.

นอกจากนี้ข้อเสนอของสหรัฐที่จะชดเชยผลประโยชน์ของรัฐบาลไทย เช่นการลดอัตราภาษีปากเรือ การขอซื้อข้าวสารเพื่อส่งออกไปจำหน่าย และการนำเงินเข้ามาขายในพระราชอาณาจักรไทย ก็ล้วนแต่ได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลไทย โดยฝ่ายไทยมักจะนำเอาสนธิสัญญาเบอร์นีเป็นข้ออ้างในการปฏิเสธเสมอ อาจกล่าวได้ว่าในช่วงระยะเวลาที่รัฐบาลไทยมีนโยบายที่ต้องการจะติดต่อกับค้าขายกับสหรัฐ จึงยินยอมผ่อนปรนข้อเสนอบางประการของสหรัฐในส่วนที่จะไม่ขัดต่อผลประโยชน์ใดๆของไทย

นโยบายของไทยต่อสหรัฐในพ.ศ. 2375 ประกอบด้วยนโยบายทางการค้า และนโยบายทางการเมือง แม้ว่านโยบายทางการเมืองที่ไทยมีต่อสหรัฐในช่วงนี้จะปราศจากหลักฐานยืนยันที่เด่นชัด แต่เมื่อพิจารณาจากเหตุผลและสิ่งแวดล้อมประกอบก็น่าจะตีความได้ว่า รัฐบาลไทยต้องการเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับสหรัฐเพื่อถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษในประเทศไทย เนื่องจาก รัฐบาลไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงข้อเสนอที่อังกฤษขอเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับไทยในพ.ศ. 2369 แต่ในขณะเดียวกันไทยก็ไม่ยอมไว้วางใจอังกฤษ รัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษด้วยการคบกับประเทศตะวันตกชาติใหม่ที่ไทยพอใจจะติดต่อกับค้าขาย ดังนั้นเมื่อสหรัฐส่งคณะทูตเข้ามาเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับไทย รัฐบาลไทยจึงตกลงรับไมตรีของสหรัฐ อย่างไรก็ตามแม้ว่าไทยจะพอใจคบกับสหรัฐ แต่ไทยก็ไม่ยอมทำสนธิสัญญาที่ผูกมัดทางการเมือง อาจสรุปการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อสหรัฐในช่วงนี้ว่า รัฐบาลไทยต้องการให้สหรัฐเข้ามาถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษในประเทศไทยเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลไทยก็ยังคงรักษาผลประโยชน์ทางการค้าของตนไว้อย่างมั่นคง จึงพยายามดำเนินนโยบายเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทั้งทางการเมืองและการค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกากระยะหลังการทำสนธิสัญญา

พ.ศ. 2375 จนถึงสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายหลังการทำสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาแล้ว การค้าระหว่างไทยกับพ่อค้าอเมริกันที่เคยเจริญรุ่งเรืองในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกลับเสื่อมโทรมลง ภายหลังพ.ศ. 2375 มีเรือของพ่อค้าอเมริกันเข้ามาค้าขายกับประเทศไทย

เพียงลำเดียวคือเรือชื่อ "สแต็ค" (Stag) เดินทางเข้ามาในประเทศไทยเมื่อพ.ศ.2381 หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏว่ามีเรือของพ่อค้าอเมริกันเข้ามาติดต่อกับค้าขายอีกเลยตลอดระยะเวลา¹ พ่อค้าเหล่านี้อ้างว่าการค้ากับไทยไม่ได้รับผลประโยชน์มากเท่าที่ควร พ่อค้าต้องซื้อน้ำตาลจากประเทศไทยในราคาแพงกว่าซื้อจากประเทศอื่น ดังนั้นจึงหันไปซื้อน้ำตาลจากมนิลาซึ่งต่อมาภายหลังกลายเป็นแหล่งซื้อน้ำตาลของพ่อค้าอเมริกันในเอเชีย² แทนที่สนธิสัญญาฉบับนี้จะช่วยส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศทั้งสองให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นกลับประสบความล้มเหลว ทั้งนี้เพราะสนธิสัญญาฉบับนี้ไม่มีผลปฏิบัติแต่ประการใด (Dead letter)³

สาเหตุที่สนธิสัญญาพ.ศ.2375 ประสบความล้มเหลวส่วนใหญ่อาจเห็นเหตุผลทางการค้า มีผู้วิเคราะห์สาเหตุที่สนธิสัญญาฉบับนี้ล้มเหลวไว้ 2 ประการคือ ถูกพ่อค้าชาวจีนในประเทศไทยกีดกันการค้า และการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทย⁴ พ่อค้าชาวจีนไม่พอใจให้พ่อค้าตะวันตกเข้ามาค้าขายแข่งกับตนในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าตะวันตกที่ได้รับการคุ้มครองทางการค้าจากสนธิสัญญาที่ทำไว้กับรัฐบาลไทย เพราะเกรงว่าถ้ามีพ่อค้าตะวันตกเข้ามาค้าขายในประเทศไทยมากขึ้นแล้ว การค้าของตนจะถูกแข่งขันและต้องสูญเสียผลประโยชน์มหาศาลที่เคยได้รับอยู่ พ่อค้าชาวจีนจึงพยายามหาทางกีดกันแก้งให้พ่อค้าตะวันตกเกิดความเบื่อหน่ายและไม่อยากเข้ามาค้าขายในประเทศไทย อย่างไรก็ตามแม้ว่าพ่อค้าอเมริกันจะได้รับการต้อนรับที่ไม่เป็นมิตรจากพ่อค้าชาวจีนในประเทศไทย แต่เหตุผลข้อนี้มีข้อปัญหาสำคัญที่ยับยั้งการค้าของพ่อค้าอเมริกันในประเทศไทย เหตุผลสำคัญที่ทำให้พ่อค้าเหล่านี้ท้อแท้และไม่อยากจะเข้ามาค้าขายน่าจะเกิดจากนโยบายของรัฐบาลไทยมากกว่า

นโยบายของรัฐบาลไทยต่อสหรัฐในขณะนั้นดูเหมือนว่าจะไม่แตกต่างจากนโยบายที่ไทย

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62, หน้า 86 - 87, 98 ; แต่ Martin, Op.Cit., p.211 อ้างรายงานของบัลเลส เกี่ยวว่าเป็นพ.ศ.2383

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 86 - 88, 98 ; Moor, Op.Cit., p.213

³ Bowring, Op.Cit., V.2, p.207; Martin, Op.Cit., p.39

⁴ Martin, Ibid., pp.39 - 41

มีคํ่าอังกฤษ กล่าวคือรัฐบาลไทยเน้นผลประโยชน์ทางการค้าของไทยเป็นหลักสำคัญ รัฐบาลไทยมีเหตุผลทางการเมืองเป็นหลักสำคัญในการตกลงทำสนธิสัญญาเบอร์นีและสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 แต่ในขณะที่เดียวกันไทยก็มีนโยบายไม่ยินยอมเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ¹ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงไม่อาจปฏิบัติตามข้อผูกพันทางการค้าในสนธิสัญญาที่ทำไว้ และหันกลับไปคํ่าเนินนโยบายผูกขาดการค้าทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อรัฐบาลไทยยังคงยึดมั่นอยู่กับผลประโยชน์ทางการค้าของประเทศ และไม่ยินยอมปฏิบัติตามข้อผูกพันในสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 พ่อค้าอเมริกันที่เคยเข้ามาคํ่าค้คํ่าขายในประเทศไทยจึงเดินทางเข้ามาน้อยลง และในที่สุดเมื่อพบว่าราคานํ้าตาลของไทยมีราคาสูงกว่าในประเทศอื่นๆ² พ่อค้าอเมริกันจึงไม่เดินทางเข้ามาคํ่าค้คํ่าขายอีกเลยตลอดรัชกาลนี้ ต่อมาเมื่อสหรัฐสามารถตกลงทำสนธิสัญญาทางการพาณิชย์กับจีนได้แล้ว สหรัฐจึงหันมาเอาใจใส่ขอแก้ไขสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 เพื่อฟื้นฟูการค้าของคนในประเทศไทย และจัดส่งนายโจเซฟ บัลเลสเคียร์ (Joseph Balastier) กงสุลอเมริกันที่สิงคโปร์เดินทางเข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 ในพ.ศ. 2392 (ค.ศ. 1850)

คณะทูตของบัลเลสเคียร์ พ.ศ. 2392 (The Balastier's Mission 1850)

บัลเลสเคียร์ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แทนพิเศษของประธานาธิบดี ทาচারี เทย์เลอร์ (Tachary Taylor 1849 - 1850) เดินทางเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 ที่ไทยเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2392 ขณะนั้นเกิดอหิวาห์ระบํ่าคํ่าอยู่ในพระนครและสมุทรปราการ เรือรบ "พลีมัธ" (Plymouth) ซึ่งเป็นพาหนะของคณะทูตครั้งนี้จึงจอดทอดสมอคํ่ายอยู่ที่นอกสันดอน แล้วแจ้งให้ทางรัฐบาลไทยแต่งเรือออกไปคํ่าอนรับคณะทูตซึ่งประกอบด้วยบัลเลสเคียร์

¹ Volla, Op.Cit., p.127

² ฝ่ายไทยอ้างว่าเรืออเมริกันลำสุดท้ายที่เข้ามาซื้อนํ้าตาลในพ.ศ. 2381 ^๗ ^๗ มาในราวปลายฤดูมรสุมซึ่งเป็นระยะเวลาที่พ้นจากฤดูการซื้อขายนํ้าตาลแล้ว พ่อค้าอเมริกันจึงต้องซื้อจากพ่อค้าคนกลางในราคาแพง กระจายละเอียดใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62, หน้า 87 - 88, 99 - 100

และผู้ติดตามรวม 4 คน¹ ในการเดินทางเข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาในครั้งนี้ บัลเลสเตียร์ได้รับมอบหมายให้เจรจากับรัฐบาลไทยในเรื่องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงข้อตกลงทางการค้า โดยหวังจะขอให้รัฐบาลไทยลดอัตราภาษีปากเรือ และยกเลิกระบบผูกขาดการเก็บภาษีโดยเจ้าภาษี กับจะเสนอขอตั้งสถานกงสุลอเมริกันในประเทศไทย²

รัฐบาลไทยให้การต้อนรับคณะทูตของบัลเลสเตียร์อย่างสมเกียรติยศ³ และจัดให้ทูตได้พบปะกับคณะเสนาบดีไทยเพื่อปรึกษาหารือข้อราชการต่างๆ แต่การเจรจาระหว่างบัลเลสเตียร์กับคณะเสนาบดีไทยซึ่งมีพระยาศรีพิพัฒน์ เป็นหัวหน้า⁴ ต้องประสบความล้มเหลว เนื่องจากทั้งสองฝ่ายไม่สามารถตกลงปัญหาสำคัญเรื่องการถวายราชสาส์นของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางฝ่ายบัลเลสเตียร์ต้องการถวายราชสาส์นต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยตนเอง และไม่ยอมถวายผ่านทางเสนาบดี เสนาบดีปฏิเสธขอเสนอดังกล่าวโดยอ้างว่าวิธีการดังกล่าวผิดธรรมเนียมปฏิบัติของไทยที่มีมาช้านาน ตามขนบธรรมเนียมประเพณีการรับทูตของไทยนั้น ไทยให้ความสำคัญต่อราชสาส์นเหนือสิ่งใด⁵ ฝ่ายไทยจะมีขบวนเรือหลวงแห่แหนออกไปรับราชสาส์นจากเรือของทูต หลังจากที่คณะเสนาบดีได้พิจารณาราชสาส์นและเจรจาข้อราชการต่างๆกับทูตเรียบร้อยแล้ว จึงจะมีพิธีถวายราชสาส์นต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นอกจากปัญหาการถวายราชสาส์นแล้ว ทางฝ่ายไทยยังแสดงความไม่เชื่อถือต่อราชสาส์นที่บัลเลสเตียร์นำมาถวายต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากราชสาส์นฉบับนี้มีไฉฉินตราตั้งแทนราชสาส์นที่รอเบิร์ตส์นำมาถวาย แม้บัลเลสเตียร์จะอธิบายว่า

¹ Volla, *Op.Cit.*, p.131

² ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62, หน้า 103 - 106

³ คุรายละเอียกการต้อนรับทูตจาก เรื่องเดียวกัน, หน้า 70 - 70, 93 - 95, 101 - 102, 112 - 114

⁴ ขณะนั้นเจ้าพระยาพระคลังซึ่งทำหน้าที่สมุหพระกลาโหมออกไปราชการสักเลขที่หัวเมืองฝ่ายตะวันตก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าให้พระยาศรีพิพัฒน์ (ยศ ในขณะนั้น) ทำหน้าที่ต้อนรับทูตแทนเจ้าพระยาพระคลัง

⁵ Volla, *Op.Cit.*, p.132

ขณะนั้นประเพณีการถวายราชสาส์นของสหรัฐยึดถือตามธรรมเนียมใหม่ที่ไม่เน้นการราชสาส์นแต่จะบรรจุอยู่ในหีบ และตัวทูตจะเป็นผู้ถือกุญแจทองสำหรับไขหีบ แต่ทางฝ่ายไทยก็ไม่ยอมรับธรรมเนียมที่เปลี่ยนแปลง และแสดงความไม่เชื่อถือต่อราชสาส์นดังกล่าว ข้อปฏิเสธของรัฐบาลไทยสร้างความไม่พอใจให้แก่บัลเลสตีร์อย่างมาก และเมื่อไม่สามารถเจรจาขอเข้าเฝ้าเพื่อถวายราชสาส์นของประธานาธิบดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยตนเองได้ บัลเลสตีร์ก็เดินทางออกจากประเทศไทยเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2393 โดยไม่ยินยอมมอบราชสาส์นของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาต่อรัฐบาลไทย การเจรจาที่เพิ่งจะเริ่มก็ยุติลงโดยสิ้นเชิง

ความล้มเหลวของคณะทูตของบัลเลสตีร์

ความล้มเหลวของบัลเลสตีร์มีจุดเริ่มต้นจากคำปฏิเสธของรัฐบาลไทยที่ไม่ยอมให้บัลเลสตีร์เข้าเฝ้าถวายราชสาส์นของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง การที่บัลเลสตีร์ตั้งมั่นต่อคำปฏิเสธอย่างแข็งขันของฝ่ายไทย แสดงถึงความไม่พยายามจะประนีประนอมเพื่อประสานผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย แม้ทางฝ่ายไทยจะอ้างว่าไม่ยอมเจรจากับบัลเลสตีร์เนื่องจากเป็นคนเจ้าโทโส และประพฤติผิดธรรมเนียมของไทยเกรงว่าถ้าเจรจาท่อไปก็อาจจะเกิดข้อวิวาทเป็นเหตุให้เสียไมตรีของทั้งสองฝ่าย¹ หรือบัลเลสตีร์จะอ้างว่าการเจรจาไม่ไ้ผลเพราะไม่ไ้ค้นคว้าหรือรบเข้ามาข่มขู่รัฐบาลไทย² ก็ตาม เมื่อวิเคราะห์โดยละเอียดแล้ว ความล้มเหลวของบัลเลสตีร์ส่วนใหญ่น่าจะเกิดจากนโยบายของไทยมากส่วนข้ออ้างของทั้งสองฝ่ายเรื่องขาดกำลังทัพสนับสนุน หรือมารยาทของทูตนั้นเป็นเหตุรองลงมา ความล้มเหลวของคณะทูตชุดนี้อาจจะแยกวิเคราะห์ได้ 3 ประเด็นคือ เกิดจากนโยบายของไทยที่ไม่ต้องการสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าในการแก้ไขสนธิสัญญา ประกอบกับรัฐบาลไทยไม่ไ้หวังพึ่งอิทธิพลทางการเมืองของสหรัฐอีกต่อไปจึงขาดความเกรงใจ และเกิดจากความใจร้อนของตัวทูตเองซึ่งยังไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยคือ

ประเด็นแรกข้อเสนขอของบัลเลสตีร์ขัดต่อผลประโยชน์ทางการค้าของไทย ทั้งนี้เพราะ

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62, หน้า 101

² Owart, Op.Cit., p.68

ระบบเจ้าภาษีเป็นระบบที่รัฐบาลไทยตั้งขึ้นมาเพื่อหลีกเลี่ยงข้อผูกพันตามสนธิสัญญาเบอร์นี และเปิดโอกาสให้รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายผูกขาดการค้าทางอ้อม การขอให้ยกเลิกระบบนี้จึงมีความหมายเท่ากับขอให้รัฐบาลไทยยกเลิกผลประโยชน์ ตลอดจนรายได้ต่างๆที่ไทยได้รับจากระบบเจ้าภาษีซึ่งเป็นการขัดก่อนนโยบายการค้า ในวาระหลังของรัชกาลนี้รัฐบาลไทยไม่เพียงแต่จะผูกขาดการค้าทางอ้อมเท่านั้น หากแต่ยังทำการละเมิดข้อตกลงทางการพาณิชย์โดยตรง แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมีนโยบายไม่ยินยอมสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าใดๆให้แก่พ่อค้าตะวันตก ดังนั้นเมื่อสหรัฐส่งบัลเลสเคียร์มาขอแก้ไขสนธิสัญญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางการค้าของไทย รัฐบาลไทยจึงไม่เต็มใจที่จะแก้ไขสนธิสัญญาที่ตนจะต้องสูญเสียผลประโยชน์ไปจากเดิม เพราะแม้แต่คณะทูตของบริเตนซึ่งเดินทางเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นีในปีเดียวกันนั้น และได้ปฏิบัติตามธรรมเนียมการทูตของไทยอย่างถูกต้อง ก็ได้รับคำปฏิเสธจากรัฐบาลไทยเช่นกัน นอกจากนี้ไทยก็คงจะไม่ให้หวังผลประโยชน์ทางการค้ากับสหรัฐมากนัก เพราะแม้จะมีการทำสนธิสัญญาพ.ศ.2375 กันแล้ว การค้าระหว่างประเทศทั้งสองก็มีใ้เจริญรุ่งเรืองมากเท่าที่ควร ด้วยนโยบายที่ไม่ยินยอมสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าของตน รัฐบาลไทยจึงถือเอาอารมณ์และความประพฤติของบัลเลสเคียร์เป็นข้ออ้างในการปฏิเสธไม่ยินยอมเจรจากับคณะทูตชุดนี้

ประเด็นต่อมาในช่วงระยะเวลาที่บัลเลสเคียร์เดินทางเข้ามาเจรจากับไทยนั้น รัฐบาลไทยไม่มีนโยบายทางการเมืองที่ต้องถ่วงน้ำหนักเอาอิทธิพลของสหรัฐมาถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษอีกต่อไป ดังจะเห็นได้ว่าไทยได้ดำเนินการละเมิดสนธิสัญญาเบอร์นี¹ นอกจากนี้เรือรบ "พลีมัธ" ของสหรัฐจอดทอดสมอรออยู่นอกสันดอน และมีคณะทูตเดินทางเข้ามาในพระนครเพียง 4 คน ก็ทำให้รัฐบาลไทยขาดความประทับใจต่อแสนยานุภาพของสหรัฐ² การทำงานที่ไม่ประสานกันระหว่างทูตและผู้บังคับการเรือเช่นนี้มีผลให้รัฐบาลไทยคลายความเกรงใจที่มีต่อสหรัฐ จึงแสดงความไม่แยแสต่อข้อเรียกร้องของบัลเลสเคียร์ เรื่องการขอเข้าเฝ้าถวายราชสาส์นในทันทีที่มาถึงพระนคร

¹ ุรายนละเอียดในบทที่ 4

²

Bowring, *Op.Cit.*, V.2, p.211

ประเด็นสุดท้ายคุณสมบัติของตัวทูตที่มีส่วนทำให้การเจรจาครั้งนี้ล้มเหลวด้วย แม้บัลเลส-เตียร์จะเคยประจำอยู่ในเอเชียในฐานะกงสุลอเมริกันที่สิงคโปร์ แต่บัลเลสเตียร์ก็ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมเนียมการทูตของไทย นอกจากนี้บัลเลสเตียร์ยังเป็นคนใจร้อนและค่อนข้างจะเอาแต่ใจตนเอง บัลเลสเตียร์ไม่เคยทราบว่าราชสำนักไทยให้ความสำคัญต่อราชสาส์นมากกว่าตัวทูตซึ่งตรงข้ามกับธรรมเนียมของประเทศตะวันตก ดังนั้นบัลเลสเตียร์จึงปล่อยให้ผู้ติดตามคือ นายสมิท (Mr. Smith)¹ เป็นผู้ถือหีบราชสาส์นเดินทางหลังพร้อมทั้งหีบร่มของบัลเลสเตียร์มาด้วย เสนาบดีเห็นบุคคลดังกล่าวก็ขาดความเชื่อถือ² แม้ในการเจรจาปราศัยกับพระยาศรีพิพัฒน์ บัลเลสเตียร์ก็ร้อนใจใคร่จะถวายราชสาส์นโดยเร็ว และไม่ยอมรับคำชี้แจงของฝ่ายไทยที่ว่าวิธีการดังกล่าวผิดธรรมเนียมเดิมของไทยที่ยึดถือปฏิบัติมาช้านาน ความใจร้อนและไม่ยินยอมประนีประนอมของบัลเลสเตียร์ทำให้เขาไม่ยอมถวายราชสาส์นของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาทางคณะเสนาบดีไทย และเดินทางออกจากประเทศไทย การเจรจาของคณะทูตชุดนี้จึงล้มเหลวตั้งแต่เริ่มแรกทั้งๆที่ยังไม่มีการเจรจาทกลงเกี่ยวกับรายละเอียดของทั้งสองฝ่ายแต่ประการใด

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐในระยะเริ่มแรกเป็นเรื่องของการค้าที่ไม่มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองเข้าปะปน ต่อมาสหรัฐมีนโยบายขยายการค้าของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เจริญรุ่งเรือง จึงจัดส่งคณะทูตของตนเดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศในแถบนี้เพื่อเปิดสัมพันธไมตรีทางการค้า และเพื่อช่วยให้พ่อค้าของตนได้รับการปฏิบัติและมีสิทธิเท่าเทียมกับที่พ่อค้าอังกฤษได้รับจากรัฐบาลของประเทศนั้นๆ เมื่อคณะทูตของสหรัฐชุดแรกเดินทางเข้ามายังประเทศไทยในพ.ศ.2375 นั้น รัฐบาลไทยให้การต้อนรับคณะทูตชุดนี้อย่างสมเกียรติ และตกลงทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับสหรัฐอเมริกา พ.ศ.2375 การทำสนธิสัญญาดังนี้แสดงถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในขณะนั้นว่า รัฐบาลไทยมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองจะนำอิทธิพลของสหรัฐเข้ามาถ่วงดุลย์อำนาจของอังกฤษ

¹ มิชชันนารีอเมริกันที่คนไทยรู้จักดีในนามของหมอสมิธ เจ้าของโรงพิมพ์ที่บางคอแหลม

² ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62, หน้า 95

และหวังผลประโยชน์ทางการค้าจากการทำสนธิสัญญาฉบับนี้อีกด้วย

อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยก็ไม่ได้รับผลประโยชน์ทางการค้าจากการทำสนธิสัญญาฉบับนี้มากเท่าที่ควร ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับนี้แล้วปรากฏหลักฐานว่ามีเรือของพ่อค้าอเมริกันเข้ามาค้าขายกับไทยเพียงลำเดียว รัฐบาลไทยจึงไม่เห็นความสำคัญทางการค้ากับพ่อค้าอเมริกันเท่าใดนัก นอกจากนี้แล้วนโยบายของไทยต่อประเทศตะวันตกในตอนปลายรัชกาลก็ได้เปลี่ยนไปจากตอนต้นรัชกาล เพราะเมื่อสหรัฐจัดส่งคณะทูตชุดที่สองเดินทางเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญาในตอนปลายรัชกาล รัฐบาลไทยอ้างว่าความล้มเหลวของคณะทูตชุดนี้เกิดจากมารยาทของบัลเลสเคียร์ แต่ถ้ามพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นว่ารัฐบาลในขณะนั้นไม่เต็มใจจะยอมประนีประนอมกับความต้องการของทูต เพราะแม้แต่ในระยะเวลาค่อมา เมื่ออังกฤษส่งเซอร์เจมส์ บรุค ผู้มีมารยาทอันงดงามเดินทางเข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นี ไทยก็หาทางบ่ายเบี่ยงไม่ยอมตกลงตามข้อเสนอของบรุค จึงเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยปฏิเสธข้อเสนอของบัลเลสเคียร์โดยยกเอาเรื่องกริยามารยาทของทูตขึ้นมากล่าวหา นั่น เป็นเพียงข้ออ้างที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเสนอของสหรัฐ เนื่องจากในขณะนั้นรัฐบาลไทยไม่เห็นความจำเป็นจะต้องเอาใจสหรัฐไว้ต้านทานอำนาจของอังกฤษอีกต่อไป จะเห็นได้ว่านโยบายของรัฐบาลไทยในขณะนั้น เพียงแต่ต้องการจะเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับสหรัฐเพื่อถ่วงดุลย์อำนาจของอังกฤษในประเทศไทย แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลไทยมิได้มีความต้องการจะส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตกอย่างจริงจังนัก จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลไทยได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกใหม่ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษในพ.ศ. 2398 และต่อมาสหรัฐอเมริกา ก็เป็นประเทศตะวันตกชาติที่สองที่ได้ทำสนธิสัญญาฉบับใหม่กับรัฐบาลไทยในพ.ศ. 2399 ในทำนองเดียวกับสนธิสัญญาเบาริง

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกดำเนินมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 และเจริญรุ่งเรืองในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็เสื่อมโทรมและสิ้นสุดลงเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเป็นครั้งที่สอง ไทยกลับมีความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกอีกในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่ออังกฤษและสหรัฐเริ่มขยายอิทธิพลทางการค้าของคนเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และส่งคณะทูตของคนเดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการติดต่อกับค้าขาย ดังนั้นในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกจึงมักจะเกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์ทางการค้าเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม เมื่อการค้าต่างประเทศของไทยเจริญรุ่งเรืองความลำบาก ก็ปรากฏว่าประเทศตะวันตกพยายามขยายอิทธิพลทางการเมืองของคนแทรกมากับการค้า ดังเช่นกรณีฝรั่งเศษส่งกองทหารของคนเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ อันเป็นมูลเหตุให้เกิดการจลาจลในตอนปลายรัชกาลนั่นเอง เหตุการณ์จลาจลตอนปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์สอนให้รัฐบาลไทยในสมัยต่อมาดำเนินนโยบายต่อประเทศตะวันตกด้วยความระมัดระวังและเข้มงวดมากขึ้น ความหวาดระแวงว่าประเทศตะวันตกจะเข้าแทรกแซงทางการเมืองในประเทศไทยกลายเป็นทัศนคติที่รัฐบาลไทยยึดถือสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงตลอดจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ก่อนที่รัฐบาลไทยจะดำเนินนโยบายต่างประเทศตามแบบแผนนี้ที่ประเทศตะวันตกพอใจ¹

¹ สนธิสัญญาที่ไทยกับประเทศตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อนุญาตให้พ่อค้าตะวันตกเข้ามาค้าขายในประเทศไทยได้โดยเสรี และเสียอัตราภาษีเพียงร้อยละ 3 นอกจากนี้ชาวตะวันตกและคนในบังคับยังได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ไม่ต้องขึ้นศาลไทยในกรณีที่เกิดความผิด สนธิสัญญาในลักษณะดังกล่าวสร้างความพอใจให้กับประเทศตะวันตก แต่การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยเช่นนี้ทำให้ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจการเมือง และสังคมแก่รัฐบาลไทยในเวลาต่อมา ดูรายละเอียดจาก ทรงศรี อัจฉอรุณ, การแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต... (พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506)

และเปิดสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น รัฐบาลได้เปิดสัมพันธไมตรีกับประเทศตะวันตกแล้วสองชาติ คืออังกฤษกับสหรัฐอเมริกาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่ไทยยอมรับสัมพันธไมตรีของประเทศตะวันตกเนื่องจากเหตุผลทางการเมืองและเศรษฐกิจ เหตุผลทางเศรษฐกิจนั้นคล้ายคลึงกันคือเพื่อจะส่งเสริมให้การค้าต่างประเทศของไทยเจริญรุ่งเรือง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยและทรงหนุนบำรุงการค้าต่างประเทศของไทย ในแต่ละปีจะมีเรือสำเภาและเรือกำปั่นทั้งของรัฐบาลและเอกชนบรรทุกสินค้าออกไปค้าขายยังประเทศต่างๆในเอเชียเป็นจำนวนมาก

นอกจากเหตุผลทางเศรษฐกิจแล้ว เหตุผลทางการเมืองก็เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยต่ออังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุผลทางการเมืองที่รัฐบาลไทยต้องคำนึงในการเจรจากับเบอร์นี่ก็คือชัยชนะของอังกฤษเหนือพม่าซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของไทยในสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2367 - 2369) รัฐบาลไทยตระหนักดีว่าในขณะนั้นอังกฤษมีอิทธิพลทางการเมืองมาก จึงไม่อาจเป็นเฉยต่อข้อเสนอขอเปิดสัมพันธไมตรีของอังกฤษได้ ส่วนปัญหาทางการเมืองของไทยในแหลมมลายูนั้น อังกฤษยอมรับรองอธิปไตยของไทยเหนือรัฐไทรบุรี กัสสันตัน และตรังกานู และยินยอมโอนอ่อนผ่อนปรนตามข้อเรียกร้องของรัฐบาลไทยมิให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ประเสริฐ) พำนักอยู่ในรัฐต่างๆตามที่ระบุเอาไว้ในสนธิสัญญา อาจสรุปได้ว่าสถานการณ์ในพม่าและผลประโยชน์ทางการเมืองของไทยในตอนเหนือของแหลมมลายู มีส่วนผลักดันให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่ออังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวออกมาในลักษณะของสนธิสัญญาเบอร์นี่ พ.ศ. 2369

สนธิสัญญาพ.ศ. 2375 ที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกาในรัชกาลนี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่าเป็นผลเกี่ยวเนื่องทางการเมืองจากสนธิสัญญาเบอร์นี่ การที่ไทยกระตือรือร้นที่จะเปิดสัมพันธไมตรีกับสหรัฐต่างๆที่ในรัชกาลนี้ยึดมั่นต่อทัศนคติที่ไม่สู้จะไว้วางใจประเทศตะวันตกก็ดี หรือการที่สถานการณ์และเหตุผลทางการเมืองบีบบังคับให้รัฐบาลไทยต้องทำสนธิสัญญาเบอร์นี่ก็ดี ล้วนแต่นำมาตีความได้ว่ารัฐบาลไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงสัมพันธไมตรีของอังกฤษ เหตุการณ์ในพม่าและอินเดียยสอนให้ไทยระมัดระวังในการคบกับอังกฤษ รัฐบาลไทยจึงตัดสินใจยอมรับสัมพันธไมตรีของ

สหรัฐซึ่งเป็นมหาอำนาจตะวันตกชาติใหม่ที่ไทยพอใจจะคบค้าด้วย เพื่อนำเอาอิทธิพลของสหรัฐเข้ามาถ่วงดุลย์อำนาจของอังกฤษในประเทศไทย นโยบายดังกล่าวเป็นนโยบายทางการเมืองที่ไทยเคยใช้มาแล้วกับประเทศตะวันตกในสมัยอยุธยา

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเหตุการณ์ทางการเมืองจะมีส่วนผลักดันให้ไทยยอมรับสัมพันธไมตรีของอังกฤษและสหรัฐ แต่ในขณะที่เวลานั้นรัฐบาลยังคงยึดมั่นต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจในระบบผูกขาดของไทย และไม่อยากจะสูญเสียผลประโยชน์บางส่วนที่เคยได้รับก่อนการทำสนธิสัญญาดังกล่าว รัฐบาลไทยพยายามหาวิธีเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญา และจัดเก็บภาษีในระบบเจ้าภาษี ต่อมาเมื่อไทยพิจารณาว่าการละเมิดสนธิสัญญาทางอ้อมมิได้รับการท้วงติงจากประเทศคู่สัญญา เพราะอังกฤษกำลังมีภาระยุ่งยากทางการเมืองในประเทศจีน ประกอบกับพ่อค้าอเมริกันก็แทบจะไม่สนใจส่งเรือของตนเข้ามาติดต่อกับไทยภายหลังจากสนธิสัญญาพ.ศ. 2375 รัฐบาลไทยจึงทำการละเมิดสนธิสัญญาทางการพาณิชย์โดยตรง เป็นเหตุให้ทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาส่งคณะทูตของตนเดินทางเข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาที่กระทำไว้ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อประเทศตะวันตกในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแนวโน้มที่ไม่สู้จะไว้วางใจ และระมัดระวังการทำสนธิสัญญาใดๆที่จะผูกมัดรัฐบาลไทย¹ นโยบายในระบวงนี้แตกต่างจากนโยบายตอนต้นรัชกาลซึ่งยินยอมประนีประนอมทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกมากกว่าตอนปลายรัชกาล ท่าทีของรัฐบาลไทยต่อประเทศตะวันตกในระยะนี้พิจารณาได้จากกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อใกล้จะสวรรคตตอนหนึ่งที่ว่า "...การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้วจะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่งให้ระวังให้คืออย่าให้เสียที่แก่เขาได้..."² กระแสพระราชดำริดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวดำเนินไปด้วยความระมัดระวัง และไม่สู้จะไว้วางใจประ-

¹ Vella, "Origins of 'Survival Diplomacy' in Siam: Relation Between Siam and the West, 1822 - 1856," (Unpublished M.A. thesis University of California, 1950) pp.56-57

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, เรื่องเดิม, เล่ม 2 หน้า 188

เทศตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังสงครามจีนระหว่างอังกฤษกับจีนในพ.ศ. 2385 รัฐบาลไทยระมัดระวังในการคบกับประเทศตะวันตกมากขึ้น และไม่ยินยอมรับเงื่อนไขใดๆที่จะผูกมัดตัวเองในการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาของคณะทูตจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

นอกจากจะไม่ยอมผูกมัดตัวเองทางการเมืองแล้ว รัฐบาลไทยยังคงคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการค้าเป็นหลักสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตก ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเซอร์เจมส์ บรุคเคินทางเข้ามาแก้ไขสนธิสัญญาในปลายรัชกาลนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีกระแสพระราชดำริเฉพาะเรื่องอัตราค่าธรรมเนียมภาษีที่อังกฤษเสนอมาว่า

... ให้เสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยที่อยู่กรุงเทพฯ และที่ลงไปรักษา
ราชการอยู่ ณ เมืองสมุทรปราการ... ให้ประชุมกันปรึกษาหารือจงพร้อม
มูลปรองคองกัน อย่าได้ถือทิฐิมานะแก่งแย่งให้เสียราชการ ถ้าผู้ใดเห็นว่า
ลดค่าธรรมเนียมก็ดี หรือไม่ลดให้ลดจะดี/... ก็ให้ตรึงตรองการหลังดูให้
รอบคอบ จะมีคุณอย่างไรบ้าง จะมีโทษอย่างไรบ้าง ฉันทใจสมณพราหมณ์
ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินจะไถ่อยู่เย็นเป็นสุขนั้นและเป็นอย่างดี...¹

เมื่อรัฐบาลไทยพิจารณาผลประโยชน์ทางการค้าว่า แม้จะยอมลดหย่อนอัตราภาษีตามข้อเสนอของบรุค แต่เรือของพ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาค้าขายกับไทยก็คงไม่เพิ่มมากขึ้นเท่าไรนัก คงจะมีเพียงเรือของพ่อค้าอังกฤษจากอินเดียและสิงคโปร์ที่เข้ามาติดต่อกับไทยเป็นประจำอยู่แล้ว ไทยจึงปฏิเสธข้อเสนอของบรุค ส่วนข้อเสนอของบัลเลสเคียร์ไม่มีปัญหาในการเจรจา เนื่องจากคณะทูตของบัลเลสเคียร์ประสบความสำเร็จล่วงหน้าก่อนที่จะเริ่มต้นเจรจากับรัฐบาลไทย

ในขณะที่รัฐบาลไทยคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการค้าในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ไทยก็ไม่สู้จะไว้วางใจประเทศตะวันตกมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนปลายรัชกาลนี้ รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายด้วยความระมัดระวัง ไม่ยอมหาสนธิสัญญาใดๆ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยเช่นนี้สร้างความไม่พอใจให้กับคณะทูตทั้งจากอังกฤษและสหรัฐเป็นอย่างมาก บัลเลสเคียร์

¹ "กระแสพระราชดำริ," ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62, หน้า 136 - 137

ถึงกับซูร์รัฐบาลไทยว่าเขาจะกลับไปรายงานเรื่องราวต่างๆให้ประธานาธิบดีของเขาทราบ และจะไม่รับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่จะติดตามมา¹ ส่วนบริคได้ทำรายงานเสนอรัฐบาลของตนว่าการเจรจาทางการค้ากับไทยประสบความสำเร็จแล้ว อังกฤษควรจะล้มเลิกสนธิสัญญาเบอร์นีเสีย บริคเสนอให้รัฐบาลของตนใช้กำลังบีบบังคับรัฐบาลไทย หรือมีเดนั้นก็ควรจะยกเลิกผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทยชั่วคราวด้วยวิธีสันติเพื่อรอคอยอนาคตที่ดีกว่า²

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ (พ.ศ.2394 - 2411) สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ทรงพิจารณาเห็นข้อบกพร่องในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักพระราชหฤทัยที่ว่าอังกฤษเป็นมหาอำนาจที่มีแสนยานุภาพกล้าแข็งสามารถบังคับให้จีนซึ่งเป็นประเทศใหญ่ยอมตกลงทำสนธิสัญญานานกิง พ.ศ.2385 ตามที่ต้องการ นอกจากนี้อังกฤษยังสามารถเอาชนะพม่าในสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 2 (พ.ศ.2394 - 2395)³ รัฐบาลไทยจึงไม่อาจจะดำเนินนโยบายขายเบี่ยงข้อเสนอของอังกฤษดังเช่นในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกต่อไป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาว่า การดำเนินนโยบายด้วยความระมัดระวังและหวาดระแวงการผูกมัดตัวเองของรัฐบาลไทยในขณะนั้น มีข้อบกพร่องที่จะชักนำให้มหาอำนาจเช่นอังกฤษถือเป็นสาเหตุให้กำลังเข้าบีบบังคับรัฐบาลไทยดังเช่นที่อังกฤษได้ทำกับจีน นอกจากนี้แล้ว ระยะเวลา 27 ปีที่พระองค์ทรงผนวชในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ได้ทรงแลกเปลี่ยนความคิดกับชาวตะวันตกอยู่เสมอ พระองค์จึงทรงตระหนักพระราชหฤทัยว่า ในขณะที่อังกฤษกำลังแผ่อิทธิพลทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจเข้ามาในภูมิภาคแถบนี้อย่างเต็มที่แล้ว ทางรอดของประเทศไทยในขณะนั้นก็คือจำเป็นจะต้องคบกับอังกฤษและประเทศตะวันตกอื่นๆ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 97 ; Hartin, *Op.Cit.*, p.46; Brook - Palmerston;

5 October 1850, F.O.69/1

³ สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 2 ตรงกับรัชกาลพระเจ้าพุทธาม (พ.ศ.2389 2396) อังกฤษสามารถผนวกดินแดนพม่าตอนกลางได้จากสงครามครั้งนี้

เพราะเป็นวิธีเดียวที่จะสามารถแก้ไขปัญหาคณะหน้าที่ไทยกำลังเผชิญอยู่ ดังนั้นพระองค์
จึงทรงเปลี่ยนวิธีดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกในรัชกาลของพระองค์
โดยยินยอมโอนอ่อนผ่อนปรนตามข้อเรียกร้องของประเทศตะวันตกมากขึ้นกว่าเดิมทั้งด้านการค้า
และการเมือง ดังปรากฏตามสนธิสัญญาเบาริงที่ไทยทำกับอังกฤษ พ.ศ. 2398 และสนธิสัญญา
กับประเทศตะวันตกอื่นๆที่ยึดเอาสนธิสัญญาเบาริงเป็นแบบแผน อาจสรุปได้ว่าการดำเนินนโยบาย
ต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ถือ
ว่าเป็นตัวอย่างที่รัฐบาลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้ศึกษาทั้งส่วนที่ดีและ
ส่วนที่บกพร่องในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกเพื่อความอยู่รอด
ของชาติ

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ รายงานบทบาทและวิจารณ์เอกสารที่น่าสนใจที่ใช้อ้างอิงในวิทยานิพนธ์¹

เอกสารที่ใช้อ้างอิงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีทั้ง เอกสารภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ซึ่งรวมทั้ง เอกสารต้นฉบับและ เอกสารขึ้นรอง

เอกสารต้นฉบับภาษาไทยเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันได้แก่ "จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3" ประชุมพงศาวดาร และพระราชพงศาวดาร "จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3" มีอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ส่วนใหญ่เป็นต้นฉบับตัวเขียนทั้งที่เป็นเล่มสมุดไทย และกระดาษ เนื้อเรื่องในจดหมายเหตุจะเป็นไบบอก จดหมาย ทองตรา สารตรา คำให้การ และร่างบัญชีต่างๆ เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และลักษณะการปกครองภายในประเทศ ส่วนในค่านกกระทางต่างประเทศเท่าที่รวบรวมได้จะเป็นสำเนาหนังสือสัญญา สำเนาหนังสือโต้ตอบกับต่างประเทศ บันทึกการเดินทาง และการต้อนรับชาวต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ได้ชำระและรวบรวมไว้ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62 อยู่แล้ว ส่วนข้อมูลที่แสดงถึงนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกในรัชกาลนั้น ไม่ปรากฏพบใน "จดหมายรัชกาลที่ 3" หรือแม้แต่ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62 และ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ฉบับของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ในการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศตะวันตกในรัชกาลนี้จึงต้องศึกษาจากสภาพเศรษฐกิจ และเหตุการณ์ทางการเมืองของไทย ตลอดจนบทบาททางการขยายอิทธิพลทางการเมืองและการค้าของประเทศมหาอำนาจตะวันตกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ยังต้องอาศัยการศึกษาและค้นคว้าจากหลักฐานภาษาต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยเอกสารทางราชการของอังกฤษในส่วนที่เกี่ยวข้องกับไทย หนังสือพิมพ์ที่พิมพ์เรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยในขณะนั้น ตลอดจนงานค้นคว้าและข้อเขียนที่ประพันธ์ขึ้นจากหนังสือและบทความต่างๆ

เอกสารขึ้นรองภาคภาษาไทยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกในสมัยอยุธยาอย่างละเอียดได้แก่ สมจัย อนุমানราชชน. การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นงานค้นคว้าซึ่งอ้างอิงจากเอกสารภาษาต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเรื่อง ประวัติการทูตของไทย ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์นั้น แม้ว่าจะไม่ได้ให้รายละเอียดมากเท่า

¹ คุรายละเอียดของเอกสารเหล่านี้ใน บรรณานุกรม

กับ การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ให้ข้อคิดเห็นและการตีความที่มีประโยชน์ในกรณีศึกษา
 ประวัติความสัมพันธไมตรีของไทยกับประเทศตะวันตกก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ งานค้นคว้าของ ชจร สุขพานิช
 เรื่อง "การต่างประเทศในแผ่นดินพระเอกาทศรถ," "สอบศักราชปรีชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ,"
 และ ออกญาวิไชเยนทร์... นั้น เป็นงานค้นคว้าในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตก
 ในสมัยอยุธยา โดยอาศัยเอกสารภาษาต่างประเทศเป็นหลักในการวิเคราะห์และตีความ ส่วน
 งานแปลของ ทย โสภณจิตต์, "กรุงสยามเมื่อ 250 ปีล่วงมาแล้ว," และงานค้นคว้าทางประวัติ
 ศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาของ ร่อง ศยามานนท์ และวิลลาสวงศ์ นพรัตน์ ซึ่งตีพิมพ์ลงใน ประ.บ. ติศ
 ก่อนหน้านั้น นอกจากจะให้ความรู้เกี่ยวกับการต่างประเทศของไทยแล้ว ยังให้ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ
 และสังคมอีกด้วย งานของร่อง ศยามานนท์ และ... แสดงให้เห็นถึงความพยายามจะนำเอกสาร
 ภาษาไทยที่มีอยู่มาประกอบการตีความ นอกจากนี้ไทยรบพม่า ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
 ก็เป็นงานค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ที่ให้ความรู้ทั้งด้าน การ
 เมือง การต่างประเทศ สภาพเศรษฐกิจ และสังคม เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักฐานทาง ภาษาระดับ
 ประเทศและเศรษฐกิจนั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารของชาวต่าง
 ประเทศ

สง่า กาญจนาคพันธ์, ประวัติการค้าไทย และ ฝั่งพันธ์ สุภัทรพันธ์, "การศึกษาทาง
 ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องพระคลังสินค้า," เป็นผล งานการศึกษาและค้นคว้าทางประวัติศาสตร์
 ในเรื่องระบบเศรษฐกิจของไทยในสมัยอยุธยาที่มีประโยชน์ มีการนำเอกสารทั้งภาษาไทยและ
 ภาษาคำต่างประเทศมาไขประกอบการค้นคว้าและการตีความ ส่วน "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง,"
 ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ให้ความรู้และข้ออธิบายเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจในสมัย
 รัตนโกสินทร์

เอกสารภาษาต่างประเทศส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารภาษาอังกฤษ เอกสารชั้นต้นที่ไขประกอบ
 ได้แก่เอกสารของกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ (F.O.) ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก และ
 แบ่งออกเป็นหมวดหมู่ต่างๆ เช่น F.O.69 เป็นแฟ้มเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยโดยตรง มี
 รวบรวมตั้งแต่ ค.ศ.1849 - 1905 หรือ F.O.422 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับไทยและภูมิภาค
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นต้น เอกสารเหล่านี้มีทั้งหนังสือของทางราชการ จดหมายและบันทึก

การทำงานของข้าราชการในต่างประเทศ หนังสือโคตบระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับประเทศต่างๆ ตลอดจนหนังสือและจดหมายของชาวอังกฤษที่ร้องเรียนไปยังกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ เอกสารเหล่านี้จะให้ประโยชน์ในการศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศทั้งของไทยและอังกฤษ

เอกสารที่รื่องภาษาอังกฤษที่ใช้ประกอบในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีอยู่มาก อาจจำแนกเอกสารที่น่าสนใจบางฉบับออกตามหัวข้อต่างๆดังต่อไปนี้

เอกสารที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย

หนังสือที่ให้อะไรจริงทางความรู้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกในสมัยอยุธยาได้แก่ Anderson's English Intercourse with Siam...; Hutchinson's Adventurers in Siam...; Wood's A History of Siam และ Records of the Relations... นอกจากนี้ยังมีบทความที่มีประโยชน์ของ Giles' A Critical analysis of Van Vliet's... และ D.K.Basset, "English Relation with Siam in the Seventeenth Century," ส่วน Bowring's The People and Kingdom of Siam; Graham's Siam และ Wright's Twentieth Century Impression of Siam ให้อะไรละเอียดทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

สำหรับ Wales' Ancient Siamese Government and Administration ให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะปกครองและการเก็บภาษีอากรของไทยในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

เอกสารที่บันทึกการเดินทางที่ให้อะไรละเอียดเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของไทยในสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้แก่ Finlayson's The Mission to Siam and Hue... ซึ่งบันทึกสภาพของประเทศไทยในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อเขียนเดินทางเข้ามาพร้อมกับคณะทูตของ จอห์น ครอว์เฟิร์ด ส่วน Gutzlaff's Journal of Three Voyages...; Malcom's Travels in South - eastern Asia; Moor's Notices of Indian Archipelago... และ Neale's Narrative of a Residence in Siam เป็นบันทึกของชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในจำนวนนี้ดูเหมือนว่าเอกสารของ Moor เสนอข้อมูลที่น่าสนใจที่สุด เนื่องจาก Moor เคยเป็น

บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ Singapore Chronicle ได้ทำการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทย และเคยท่องเที่ยวไปตามหัวเมืองของไทย เช่นปัตตานี ภูเก็ต

เอกสารที่เกี่ยวกับการค้าต่างประเทศของไทย

Nunn, "Some Notes upon the Development of Commerce of Siam,"

เป็นเอกสารเกี่ยวกับการค้าต่างประเทศของไทยในสมัยอยุธยา ส่วน Purcell's The Chinese in Southeast Asia และ Skinner's Chinese Society in Thailand กล่าวถึงบทบาทของชาวจีนที่มีต่อการค้าต่างประเทศของไทย ส่วน Wong Lin Ken, "The Trade of Singapore, 1819 - 1869," ให้อรรถาธิบายและข้อมูล ตลอดจนจรรยาบรรณตัวเลขที่สัมพันธ์เกี่ยวกับการค้าระหว่างไทยและสิงคโปร์ในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19

เอกสารที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19

เอกสารของทางราชการที่เกี่ยวข้องโดยตรงที่มีตีพิมพ์ออกเผยแพร่คือ The Burncy Papers และ The Crawford Papers ซึ่งเป็นบันทึกและรายงานของคณะทูตอังกฤษที่เสด็จออกรัฐบาลอังกฤษ กล่าวได้ว่าเป็นเอกสารที่จำเป็นและมีประโยชน์มากสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เอกสารที่คัดและมีประโยชน์มีอันต่างๆคือ Crawford's Journal of Embassy... ซึ่งให้อรรถาธิบายและข้อมูล ตลอดจนนโยบายของอังกฤษในการเจรจาทางการทูตกับรัฐบาลไทยในขณะนั้น ส่วน The Private Letter of Sir James Brooke... เป็นจดหมายส่วนตัวของเซอร์เจมส์ บรูคที่กล่าวถึงการเดินทางเข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทยในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนข้อคิดเห็นและความรู้สึกส่วนตัวของบรูคที่มีต่อรัฐบาลไทยในขณะนั้น นอกจากนี้ Dr. Richardson's "Journal of a Mission..." ให้อรรถาธิบายเกี่ยวกับการเจรจาของต้นกับรัฐบาลไทย ตลอดจนรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของประชาชนชาวไทยในภาคเหนือ

เอกสารอื่นๆที่ให้อรรถาธิบายที่เกี่ยวกับการค้าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ Moore's "An Early English Merchant in Bangkok,"; Frankfurter's "The Unofficial Mission...,"; Nicholas Tarling's, "Siam and Sir James Brooke,"; Volla's "Origins..." และ Volla's Siam Under Rama III ในจำนวนนี้ Volla's Siam Under Rama III นับว่าเป็นผลงาน

คนควาที่เด่นที่สุด เพราะได้อาศัยเอกสารของทั้งฝ่ายไทยและอังกฤษประกอบการวิเคราะห์และ
ตีความ เอกสารที่จะช่วยผู้สนใจเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษในสมัยต้น
รัตนโกสินทร์อย่างกว้างๆ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาเอกของ C.Suthiwart-Narueput
และ V.Koompirochana

เอกสารเกี่ยวกับแหลมมลายู และบทบาทของอังกฤษในแหลมมลายู

เอกสารที่เด่นชัดและให้รายละเอียดมากที่สุดเกี่ยวกับการตั้งอาณานิคมของอังกฤษในแหลม
มลายูได้แก่ Mills' British Malaya 1824-67 ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับการขยายอิทธิพล
ทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในแหลมมลายู เอกสารที่ประกอบกรคนควาและ
วิเคราะห์ส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารชั้นต้น ซึ่งเป็นหนังสือ บันทึก และรายงานของทางราชการ
นอกจากนี้ Cowan's Nineteenth Century Malaya; Winstedt's A History of Malaya
และ Kennedy's, A History of Malaya ก็ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการผนวกดินแดนในแหลม
มลายู ตลอดจนการขยายอิทธิพลของไทยและฮอลันดาเข้าไปในแหลมมลายู Swettenham's
British Malaya และ Braddell's "Notices of Penang," เป็นเอกสารที่กล่าวถึงการ
ตั้งสถานีการค้าของอังกฤษที่เกาะปีนัง สำหรับ Braddell's "Notices of Penang," นั้น
ส่วนใหญ่จะรวบรวมจากรายงานและจดหมายของ ฟรานซิส ไลท์ ที่เสนอไปยังรัฐบาลที่อื่นเคีย

Cowan's "Early Penang and the Rise of Singapore 1805 -1832" และ Wutzburg's
"A Letter from Captain Light to Lord Cornwallis," เป็นเอกสาร

ที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่พยายามจะเข้าแทรกแซงในปีนัง บทความ
ทั้งสองฉบับนี้เป็นการรวบรวมเอกสารและจดหมายติดต่อทางราชการระหว่างเจ้าหน้าที่ของอังกฤษที่
ปีนังและอินเดีย

เอกสารที่ประโยชน์ในการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของอังกฤษในแหลมมลายูฉบับอื่นๆได้

แก่ Tarling's "British Policy in the Malay Peninsular and Archipelago,
1824 - 1871," กล่าวถึงนโยบายของอังกฤษในแหลมมลายู และนโยบายของอังกฤษที่มีต่ออิทธิพล
ของฮอลันดาในภูมิภาคแถบนี้ นอกจากนี้ Turnbull's The Straits Settlements 1826
- 67... ก็เป็นเอกสารที่ทำการคนควาอย่างละเอียดถึงสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
ของแหลมมลายู ตลอดจนนโยบายการปกครองของอังกฤษที่มีต่ออาณานิคมในแหลมมลายู

นอกจากนี้แล้ว หนังสือที่ค้ำสำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษาบทบาทของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ Cady's Southeast Asia... และ D.G.E.Hall's A History of South-East Asia

เอกสารที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐในสมัยรัตนโกสินทร์

เอกสารที่เฝ้ารายละเอียดที่มีประโยชน์ในการศึกษาประวัติความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ Martin's "A History of Diplomatic Relation Between Siam And The United States" ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาเอกที่ท่าอัครคนควาโดยออกศัยหลักฐานและข้อมูลของรัฐบาลสหรัฐ ส่วน Roberts' Embassy to the Eastern Courts... เป็นบันทึกการเดินทางเข้ามาเจรจาทางการทูตกับรัฐบาลไทย เขาใจว่าผู้แต่งหนังสือฉบับนี้คงมีความต้องการจะเขียนบันทึกการเดินทางของตนในหน่อานที่ เป็นชาวอเมริกันไครับความรุและความเพลิดเพลิดเกี่ยวกับประเทศต่างๆที่เดินทางผ่าน ดังนั้นหนังสือฉบับนี้จึงมุ่งใจความรุในคานสังคณและวัฒนธรรมมากกว่าจะใจข้อมูลทางคานการเมือง และกรตางประเทศซึ่งมีกล่าวอยู่เพียงเล็กน้อย นอกจากนี้บทความที่น่าสนใจเกี่ยวกับประวัติความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐในระยะแรกๆคือ Anuman Rajadhon's "Early Siam - U.S. Relations,"

Dennett's Americans in Eastern Asia เป็นเอกสารที่ใจประโยชน์เกี่ยวกับบทบาททางการค้าของชาวอเมริกันในเอเชีย สำหรับ Ahmat's "American Trade with Singapore, 1819 - 65," เป็นบทความที่ใจข้อมูลทางการค้าของพอคอาอเมริกันในสิงคโปร์และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วน Gould's "American Imperialism in Southeast Asia Before 1895," เป็นการวิเคราะห์บทบาททางการค้าและการเมืองของสหรัฐในคินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

หนังสือพิมพ์ที่เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยในขณะนั้น

หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษที่สิงคโปร์ซึ่งเสนอข่าวและบทความเกี่ยวกับประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ Singapore Chronicle (1824 - 1837); Singapore Free Press (1835 - 1864); และ Straits Times (1845 +) หนังสือพิมพ์เหล่านี้เสนอข้อมูลและบทวิจารณ์เกี่ยวกับประเทศไทยในขณะนั้นทั้งคานกรรเมื่อง และเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการแสดงถึงทัศนคติของพอคอาอังกฤษในแหลมมคายุและสิงคโปร์ที่มีต่อประเทศไทย

หนังสือพิมพ์ Bangkok Calendar (1859 – 1873); Bangkok Recorder (1865 – 1867); Siam Repository (1869 – 1874) เป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทย (บางคอลัมน์เสนอบทความเป็นภาษาอังกฤษ) ที่ตีพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีบทความเกี่ยวกับเรื่องราวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนได้นำบทความจากหนังสือพิมพ์ที่สิงคโปร์ เช่นจาก Singapore Free Press ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลไทยในสมัยนั้นมาตีพิมพ์เผยแพร่ซ้ำอีก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย